

Aleksandr Soljenițin – Cum să reîntemeiem Rusia

 theodosie.ro/2022/02/22/aleksandr-soljenitin-cum-sa-reintemeiem-rusia

Vlad-Mihai Agache

22 februarie 2022

În contextul evenimentelor din Ucraina și a argumentelor și justificărilor prezentate de președintele Rusiei, Vladimir Putin, pentru recunoașterea independenței republicilor separatiste din estul Ucrainei, o serie de comentatori publici de la noi (A.Goșu, V. Ernu, S.Ioniță) au făcut trimitere la faptul că acestea reflectă îndeaproape viziunea lui Aleksandr Soljenițin despre viitorul Rusiei.

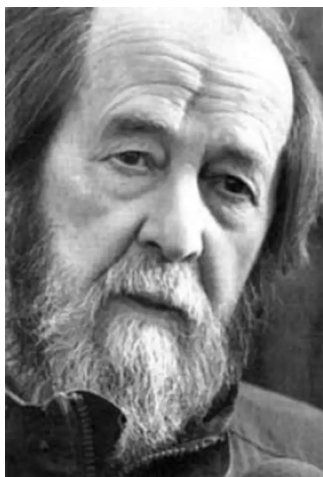
Susținere cu care îndrăznesc să nu prea fiu de acord.

Însă, știindu-mi locul, nu insist să combat aceste teze, în primul rând întrucât viziunea lui Aleksandr Soljenițin este complet necunoscută societății noastre, deși este intens vehiculată ca fiind reperul moral acceptabil de către națiunea română, măcar și pentru faptul că ar fi pledat, înainte de căderea U.R.S.S., pentru unirea Basarabiei cu România.

În cele ce urmează suplinesc o carență acută a online-ului românesc, din care lipsește o lucrare esențială a lui Aleksandr Soljenițin, scrisă în iulie 1990, în perioada în care Partidul Comunist al Uniunii Sovietice (P.C.U.S.) pierdea alegerile organizate în republicile unionale, care se pregăteau să-și declare independența, cu consecința desființării U.R.S.S..

Lucrarea se numește „Cum să reîntemeiem Rusia?” și cuprinde viziunea lui Aleksandr Soljenițin despre viitorul postsovietic al Rusiei.

Această perspectivă a fost explicată suplimentar în cărțile „Chestiunea Rusă la sfârșitul secolului XX” și în „Rusia sub avalanșă”, dar lucrarea de față își conservă pe deplin reprezentativitatea pentru ceea ce se poate considera viziunea lui Aleksandr Soljenițin asupra viitorului Rusiei. Las la aprecierea cititorilor dacă ideile de mai jos au fost sau nu însușite de conducătorii Federației Ruse.

Sursă imagine: [RFL.ro](https://www.rfl.ro)

CUM SĂ REÎNTEMEIEM RUSIA?

I. VIITORUL APROPIAT

1. Ne-am rostogolit pînă la limită

Ceasul cel de pe urmă al comunismului a sunat. Dar baraca lui de beton nu s-a dărîmat încă. Și, în loc de eliberare, să nu fim terciuiți sub dărîmăturile lui.

Cine nu ne știe astăzi, chiar mascate de o statistică mincinoasă, nenorocirile? Șaptezeci de ani tîrîndu-ne după orbirea natală și malformația care a fost utopia marxist-leninistă, noi am oferit de bună voie eșafodului (sau am lăsat să fie cosită de „Marele război de Apărare a Patriei”, dus fără nici un har) o treime din populația noastră. Ne-am auto-privat de abundența proverbială de demult, am nimicit clasa țărănimii și așazările ei, am tăiat din rădăcină pînă și sensul cultivării grînelor, iar pămîntul l-am dezobișnuit să dea roade, ba pe deasupra l-am potopit cu mări și mlaștini. Cu reziduurile unei industrii primitive am murdărit toate împrejurimile orașelor, am otrăvit rîurile, lacurile, peștii, deja finalizăm asta, otrăvirea ultimelor ape, a pămîntului și a aerului, ba încă și cu adaosul morții atomice, cumpărînd pentru păstrare și reziduri atomice din Apus. Jefuindu-ne noi înșine pentru următoarele noi cuceriri sub o conducere ieșită din minți, ne-am tăiat pădurile bogate, am prădat subsolurile noastre fără seamăn, avutul irecuperabil al strănepoților noștri, vînzîndu-le nemilos peste hotare. Am secătuit femeile noastre în munci istovitoare, le-am smuls de lîngă copiii lor, pe copiii i-am lăsat pradă bolilor, sălbăticiiei și unui surogat de instruire. Sănătatea noastră este la pămînt, medicamente nu avem, pînă și ce este o hrană sănătoasă am uitat, iar milioane de oameni ai noștri nu au locuință și nedreptatea personală neajutorată și neapărată s-a revărsat în toate părțile și în colțurile cele mai îndepărtate ale uriașei noastre țări – pe cînd noi ne ținem morțiș de un singur lucru: nu care cumva să fim privați de beția nesăbuită.

Dar așa este făcut omul – nebunia și destrucția o suportă zi de zi, întreaga viață pînă la capătul ei – numai să nu care cumva cineva să îndrăznească a ne jigni și a se atinge de națiunea noastră! În acest caz deja nimic nu ne mai reține în seculara noastră smerenie, în acest caz înfășcăm cu mînie pietre, ciomege, sulite, bîte, arme și ne repezim la megieși să le pîrjolim casele și să-i ucidem. Așa-i omul: nimic nu-l poate convinge că foamea noastră, sărăcia, morțile premature, degenerarea copiilor – că oricare din aceste orori poate să stea mai presus de mîndria noastră națională!

Și iată de ce, cînd încercăm să propunem niște pași pe drumul însănătoșirii orînduirii noastre, sîntem nevoiți să începem nu de la plăgile dureroase, nu de la suferințele care ne răpun, ci cu răspunsul la întrebarea: ce se va întîmpla cu națiunile? În ce granițe geografice se va petrece tămăduirea sau moartea noastră? Și abia pe urmă vom vorbi despre vindecare.

2. Ce este Rusia?

Cu „Rusia” asta atîta s-a tot bătut apa în piuă, fiecare o tot amintește fără nici o noimă. Și cînd monstrul URSS a întins laba și la bucăți din Asia sau din Africa – tot așa răsuna în toată lumea: „Rusia, rușii”...

Dar ce este Rusia? Astăzi. Și mîine (ceea ce-i și mai important). Cine se referă astăzi la viitorul Rusiei? Și unde văd granițele Rusiei rușii înșiși?

În trei sferturi de veac, cu toate eforturile noastre de a băga în capul altora ultrarăsunătoarea formulă despre „prietenia socialistă între popoare”, puterea comunistă a pustiit, a încilcit și a ticăloșit pînă într-atît relațiile dintre aceste popoare, încît nici nu se mai deslușesc căile de întoarcere spre acea liniștită conviețuire a națiunilor cu toate regretabilele excepții, spre acea stare măcar de amortită ne-diferențiere a națiunilor care fusese atinsă în ultimul deceniu al Rusiei pre-revoluționare. Poate că s-ar mai fi putut amîna limpezirea și ameliorarea situației, dar nu în această cruntă nefericire care s-a prăbușit asupra-ne acum. Astăzi se vede ce-ar fi mai pașnic și mai cu deschidere spre viitor: cine vrea să-și croiască viața proprie – să se despartă. Tocmai în starea de istovire națională atotcuprinzătoare care ne împiclează tot restul vieții, în această dezlănțuire de patimi din care prea puțini găsesc o ieșire în țara noastră.

Așadar, mulți dintre noi știm că într-o locuință comună, uneori nici nu-ți mai vine să trăiești. Iată, așa-i de încins fierul la noi în problema națională.

Iar în multe republici de la periferie forțele centrifuge sînt atît de încordate, încît nici nu mai pot fi oprite fără violență și vărsare de sînge, iar cu asemenea preț nici măcar nu mai trebuie oprite! După cum au luat-o la vale lucrurile la noi, este evident că uniunea „Socialistă Sovietică” se prăbușește, oricum ar fi!; și nu mai avem ce alege să facem și la ce să mai chibzuim, decît doar să ne dezmeticim mai cu agerime și să premtîmpinăm nenorocirile, pentru ca dezmembrarea să se petreacă fără inutile suferințe omenești, ci doar cu acelea care deja sînt cu adevărat de neînlăturat.

Iar eu așa văd lucrurile: trebuie să anunțăm fără preget, cu voce tare și clară: trei republici baltice, trei republici caucaziene, patru din Asia Centrală, dar și Moldova (dacă se simte așa de mult atrasă spre România) – în total unsprezece, da! – acestea neapărat și fără întoarcere se vor despartî (iar despre procesul separării urmează mai

jos).

Despre Kazahstan. Enormul lui teritoriu actual a fost forfecat de comuniști fără pic de minte, cum s-a nimerit: dacă pe undeva cirezile nomade treceau o dată pe an, teritoriul era atribuit Kazahstanului. Deoarece pe atunci se socotea că problema trasării granițelor era lipsită de importanță deoarece oricum în cel mai scurt timp toate națiunile se vor unifica.

Pătrunzătorul Ilici I-iul a declarat problema granițelor „*chiar de gradul al zecelea*„. (Astfel Karabahul l-au dat Azerbaidjanului, ce importanță avea cui? În acel moment trebuia să se între în voie prietenului de mimă al Sovietelor – Turcia). Până în 1936 Kazahstanul mai era socotit o republică autonomă în Federația rusă, pe urmă a fost ridicat la rangul de republică unională.

Ori în componența lui intră sudul Siberiei, sudul Ucrainei și întinderile centrale pustii, transformate de atunci și reconstruite de ruși, pușcăriași și de popoare deportate. Și astăzi în acest Kazahstan umflat, locuitorii cazani propriu-ziși sînt evident mai puțini de jumătate. Coeziunea lor, partea aflată în permanentă comuniune națională, constituie un mare arc sudic care se extinde din Extremul Orient, atingînd spre apus aproape Marea Caspică – ținuturi cu adevărat locuite de cazani. Și dacă în această anvergură ei vor dori să se separe, să-i lăsăm cu Domnul! Deci, iată, scoțînd din socoteală cele unsprezece republici, rămîne ceea ce s-ar putea denumi Rusia, așa cum era denumită de demult țara (cuvîntul „rusesc” îmbrățișează de veacuri pe maloruși, velikoruși și bieloruși), deci Rusia (denumire din secolul al XVIII-lea) sau după sensul veritabil de acum: Uniunea rusă.

Oricum ar fi – mai rămîn în această Rusie o sută de popoare și naționalități, unele destul de mari, altele foarte mici. Și iată, aici, de la acest prag, se poate și trebuie să manifestăm o mare înțelepciune și bunătate; numai din acest moment se poate și trebuie să depunem toate forțele rațiunii și ale inimii pentru a confirma o prietenie rodnică a națiunilor, integritatea fiecărei culturi și nevătămarea fiecărei limbi.

3. Cuvînt către velikoruși

Încă la începutul secolului trecut, o minte politică de amploare statală care a fost S.E.Krzyzanowski (polonez, n.n.) a prevăzut că „*Rusia originară nu are forțe culturale și morale pentru asimilarea tuturor periferiilor. Acest lucru istovește nucleul național rus*„. S-a rostit acest adevăr într-o țară bogată și înfloritoare, mai înainte de a se fi produs milioanele de distrugerii ale poporului nostru, înfăptuite nu orbește, nu la întîmplare, ci alegîndu-se cu premeditare națiunea rusă. Astăzi, previziunea lui Krzyzanowski are semnificații înmiite: nu avem forțe pentru periferie, nici economice, nici sufletești. Nu avem suflu pentru a fi un Imperiu! – și nici nu ne trebuie, dărîma-s-ar de pe grumazul nostru! Imperiul ne strivește, ne sughe puterile și ne grăbește pieirea.

Văd însă cu adîncă neliniște cum conștiința de sine a națiunii ruse, care se trezește din multiplele ei destine, nu se poate nicicum elibera de gîndirea statului enorm, de înșelătoria imperială; gîndirea aceasta a preluat de la comuniști acel găunos „*patriotism sovietic*” și se mîndrește cu „*marea putere statală sovietică*„, care în timpul măscăriciului de Ilici al II-lea n-a făcut decît să secătuiască ultima forță productivă a deceniilor trecute pentru înarmări nemăsurate, nimănuui necesare (acum distruse pe apucate), făcîndu-se de rușine, prezentîndu-ne întregii lumi ca pe niște cotropitori cruzi și lacomi – cînd în realitate genunchii noștri tremură, tremură și iaca-iaca ne prăbușim vlăguiti.

Aceasta este cea mai dăunătoare pervertire a conștiinței noastre. „*Sîntem în schimb o mare putere, peste tot se ține cont de noi*„, așa și este, chiar și acum, în agonia noastră sîntem neprețuitul sprijin al comunismului. Pe cînd Japonia a putut să se împace cu soarta, să renunțe la misiunea ei internațională și la ademenitoare aventuri politice și rezultatul a fost o înflorire bruscă.

Acum trebuie deci să facem alegerea decisivă: între Imperiul care ne păgubește de viață, în primul rînd pe noi înșine, și între salvarea spirituală și fizică a poporului nostru. Toți știm: mortalitatea noastră crește și prevalează asupra natalității – așa și vom dispărea de pe pămînt! A menține marele Imperiu înseamnă a ne mortifica propriul popor. La ce slujește acest amalgam pestriț? Ca să-și piardă rușii propriul lor chip? Nu spre lărgirea statului trebuie să tindem, ci spre limpezirea spiritului nostru, atît cît ne-a mai rămas. Prin desprinderea celor 11 republici, prin această aparentă jertfă, Rusia, dimpotrivă, se va elibera pe sine pentru o prețioasă dezvoltare interioară, în sfîrșit spre ea însăși atenția și grija. Iar pe de altă parte, în încurcătura noastră actuală, ce alte speranțe ne mai rămîn de păstrare și dezvoltare a culturii ruse? Cultură tot mai mică, tot mai amestecată și măcinată?

Din nefericire, acest miraj al „unității de nezdruncinat” l-a purtat cu sine, timp de 70 de ani, prin toată sărăcia și nefericirea ei, emigrația noastră rusă, stoică și demnă. Căci în numele „unității de nezdruncinat”, din 1814 și Polonia este „a noastră” (fantezia zănatecă a lui Alexandru I de a o „ferici” cu protecția lui) și nicidecum nu mai putea fi „cedată”.

Dar cine ar mai susține astăzi acest lucru? Oare Rusia a sărăcit după separarea Poloniei și Finlandei? Dimpotrivă, s-a îndreptat. Tot astfel se va îndrepta și mai mult după renunțarea la balastul împovăraților al „*pîntecului Asiei Centrale*”, tot atît de nesocotit cucerit de Alexandru al II-lea, care mai bine și-ar fi cheltuit forțele pentru edificarea reformelor sale – rămase neisprăvite – pentru nașterea unui sistem administrativ local, cu adevărat popular (zemstva).

Un filozof de-al nostru din acest secol, Ivan A. Ilici, scria că viața sufletească a unui popor este mai importantă decît mărirea teritoriului pe care-l stăpînește sau chiar decît bogăția lui economică: însănătoșirea și starea benefică a unui popor sînt incomparabil mai valoroase decît orice scopuri exterioare țintind prestigiul cu orice preț. În realitate, periferia decade deja în mod evident. Nu trebuie să așteptăm pînă ce milioane de fugari de-ai noștri se vor revărsa în dezordine spre noi.

Trebuie să încetăm să mai repetăm papagalicește: „*ne mîndrim că sîntem ruși*”, „*ne mîndrim că avem o patrie nemărginită*”, „*ne mîndrim*”. Trebuie să înțelegem că în afară de toate celelalte cu care ne-am mîndrit pe drept, poporul nostru a fost supus catastrofei spirituale din 1917 (mai larg: 1915-1932) și de atunci, cu jale trebuie să recunoaștem, noi nu mai sîntem cei dinainte și deja nu se mai poate ca în planurile noastre de viitor să ne mai lăsăm purtați de îngîmfare: cum să refacem puterea statală și măreția externă a vechii și fostei Rusii. Bunicii și părinții noștri „înfigînd spada în pămînt” în timpul războiului nefast, dezertînd ca să-și prade vecinii la ei acasă – au făcut alegerea și în numele nostru. Deocamdată pentru o sută de ani, dar cine știe, poate că și pentru a doua sută. N-avem de ce să ne mîndrim nici cu războiul sovieto-german, în care noi am pierdut 30 de milioane de vieți, de zece ori mai mult decît dușmanul și prin care n-am făcut decît să confirmăm despotismul nostru. Nu-i „*de mîndrie*” să-ți întinzi ghearele spre viețile altora; să recunoaștem că tocmai poporul nostru se află în ghearele unei boli epuizante și să ne rugăm ca Domnul să ne dea însănătoșire și mintea cea de pe urmă.

Și dacă-i adevărat că Rusia în toate aceste decenii și-a secătuit forțele vitale în folosul republicilor, atunci nici măcar pierderi economice nu vor exista din pricina separării lor, ci doar o economisire de forțe fizice.

4. Cuvînt către ucrainieni și bieloruși

Eu însumi aproape pe jumătate sînt ucrainian și în primii ani de viață am crescut în sunetele limbii ucrainiene. Iar în mîhnita Bielorusie mi-am petrecut cea mai mare parte a anilor mei de front și am îndrăgit pînă la suferință sărăcia ei tristă și sfiosul ei popor.

Și către unii și către alții mă adresez acum nu din afară, ci ca unul de-al lor.

Da, poporul nostru s-a împărțit în trei ramuri abia după nefericirea amenințătoare a invaziei tătare și a colonizării poloneze. Este doar o minciună, inventată nu de mult, că din sec. al IX-lea ar exista un popor ucrainian diferit, cu o limbă deosebită, ne-rusească. Cu toții am purces din mult prețuitul Kiev „*de unde izvodește pămîntul rusc*”, cum spune letopisețul lui Nestor, de acolo ne-a venit și lumina creștinismului. Ne-au condus acești cneji: Iaroslav Mudrîi a împărțit între fii săi Kievul, Novgorodul și toată întinderea de la Cernigov la Reazan, Murom și Belozero. Vladimir Monomah a fost totodată și cneaz kievean, și cneaz de la Rostov și Suzdal; aceeași unitate ne marchează și dinspre partea slujirii mitropoliților. Poporul Rusiei kievene a creat statul moscovit. În Lituania și Polonia bielorușii și malorușii (ucrainenii) au conștiința că sînt ruși și împreună au luptat împotriva înregimentării în armatele respective sau împotriva catolicismului. Reîntoarcerea acelor pămînturi la Rusia a fost conștientizată de toți ca o Reunificare.

Da, dureros și rușinos este să ne amintim de timpurile lui Alexandru al II-lea (1863-1876), de interzicerea limbii ucrainene în publicistică iar apoi și în literatură – dar legea n-a dăinuit multă vreme; ea ținea de acea înțepenie sucitoare de minte atît în politica administrativă, cît și în politica religioasă care pregătea căderea orînduirii statale rusești.

Totuși și Rada (Parlamentul) frivol-socialistă din 1917 s-a alcătuit prin înțelegerea politicianilor, nu a fost aleasă de popor. Cînd a promulgat ieșirea Ucrainei din federație, tot astfel nu a consultat opinia întregului popor. Am avut prilejul să răspund deja naționaliștilor ucraineni emigranți care susțin sus și tare în America: „*comunismul este un mit, lumea întreagă vor s-o cucerească nu comuniștii, ci rușii*” (Așa și este consemnat de

30 de ani în legea Senatului american, că „rușii” au cucerit deja China și Tibetul). Comunismul este un soi de „mit” pe care rușii și ucrainenii l-au suportat pe pielea lor în închisorile cekiste încă din 1918. Un „mit” care a scos din pământ, în ținuturile de pe Volga, pînă și grăunțele de sămînță și a condamnat 29 de gubernii rusești la secetă și la foametea genocidului din 1921-22. Același „mit” a împins perfid Ucraina în aceeași nemiloasă foame din anii 1932-33. Împreună suportînd din partea comuniștilor o colectivizare făcută cu cnutul și plutoane de execuție – oare nu ne-au unit tocmai aceste suferințe comune?

În Austria pînă și în 1848 galițienii își denumeau consiliul lor național „Glovna russkă rada” (Rada rusă centrală, n.n.). Dar pe urmă, într-o Galiție desprinsă și supusă digerației austriece s-a cultivat o limbă ucraineană stîlcită, împănată de cuvinte nemțești și poloneze, precum și ademenirea spre dezvățarea ucrainenilor din Carpați de vorbirea rusească, spre un total separatism ucrainean, care la conducătorii emigrației actuale fie că irumpe într-o ciudată ignoranță care pretinde că Vladimir cel Sfînt „a fost ucrainean”, fie într-o mînie deja incandescentă: „să trăiască comunismul, numai să piară moscalii!”,

Cum să nu împărtășim durerea pentru chinurile de moarte la care au fost supuși ucrainenii în perioada sovietică! De unde însă această conspirație: să tăiem Ucraina de Rusia în carne vie (și acolo unde n-a fost vreodată vechea Ucraina, cum ar fi cîmpia sălbatică a nomazilor sau Novorossia, sau Crimeia, Donbasul și aproape pînă la Marea Caspică). Și dacă-i să fie „autodeterminarea națiunii” – atunci tocmai națiunea singură trebuie să-și decidă soarta, ea însăși. Fără votul întregii națiuni, acest lucru nu poate fi hotărît.

A separa astăzi Ucraina – înseamnă a face incizia prin milioane de familii, căci așa-i amestecul de populație; regiuni întregi cu predominanță rusească; atîția oameni puși în situația stresantă de a alege între două naționalități; atîția alții cu o origine dublă; atîtea căsătorii mixte, dar pe care nimeni pînă acum nu le-a socotit ca atare. În grosul populației de bază nu există nici măcar o umbră de intoleranță între ucraineni și ruși.

Fraților! Nu ne trebuie astăzi această despărțire crudă! Este o întunecare a minții în timpul anilor de comunism, împreună am picat în această groapă, haideți să ne aburcăm împreună.

Iar timp de două secole – ce mulțime de nume vestite la întretăierea celor două culturi ale noastre. După cum a și fost formulat de M.P.Dragomanov: „de nedespărțit, dar nu și de dizolvat”. Cu iubire de prietenie și de bucurie trebuie să se deschidă drumul culturii ucrainene și bielorusă, nu numai pe teritoriile ce la aparțin, ci și pe cele ale Marii Rusii. Nici un fel de rusificare forțată, ca la sfîrșitul anilor '20, ci o dezvoltare neîngrădită cu nimic a culturilor paralele, școli în ambele limbi, la alegerea părinților.

Desigur, dacă poporul ucrainean ar dori într-adevăr să se despartă, nimeni nu va îndrăzni să-l rețină cu forța. Dar – diversificat este acest spațiu și numai populația locului poate să hotărască destinul lui – iar orice minoritate națională nou creată pe acest loc trebuie să beneficieze de aceeași slobozenie.

Tot ce am spus pînă acum se referă pe deplin și la Bielorusia, în afara faptului că acolo nu s-a turnat gaz pe focul unui separatism iresponsabil.

Și mai este ceva: trebuie să ne închinăm pînă la pământ Bielorusiei și Ucrainei pentru nenorocirea de la Cernobîl, pricinuită de carieristii și idioții sistemului sovietic – și să încercăm să o îndreptăm din toate puterile noastre.

5. Cuvînt către popoarele mici și către alte naționalități

Chiar după toate despărțirile, statul nostru va rămîne inevitabil un multinațional, deși nu ne dăm în vînt după asta.

Pentru unele națiuni, chiar dacă sînt dintre cele mari, așa cum ar fi tătarii, bașkirii, udmutrii, komii, ciuvașii, mordvinii, iakuții – aproape că nu există alegere: e nepractic să fii un stat înconjurat de peste tot de alt stat. Alte naționalități vor avea o graniță exterioară și dacă totuși doresc să se separe – interdicții nu pot fi nici pentru ele. (Deși nu în toate republicile autonome naționalitatea de bază formează majoritatea). Dar prin păstrarea întregii lor originalități naționale în cultură, religie, economie – rămîne pentru ele și sensul de a face parte mai departe din Uniune.

Așa cum s-a dovedit, crearea în secolul XX a multor state mici independente îngreunează cu o sarcină peste putere de instituții, reprezentări, armate, taie căile de acces pe teritorii întinse comerțului și activităților sociale. Astfel că și popoarele din munții Caucazului probabil vor mai medita dacă despărțirea este o decizie bună; înainte de revoluție se evidențiaseră prin fidelitate față de tronul rus. Nu Uniunea rusească are nevoie de alipirea

popoarelor mai mici de la periferie, ci acestea au mare nevoie de alăturare. Și dacă doresc să fie cu noi – să le primim. În sistemul statal sovietic, fals și doar de fațadă, există totuși și elemente fidele, dacă sînt folosite onest. Așa este Consiliul naționalităților, unde se cuvine să fie ascultat și să nu se piardă glasul chiar a celei mai mici naționalități. Totodată este dreaptă și ierarhia actuală: republici unionale – republici autonome – ținuturi naționale. Greutatea specifică numerică nu trebuie disprețuită, a renunța la această proporționalitate înseamnă a da frîu liber haosului; astfel poate să vegeteze O.N.U., nu și un stat cu capacitate vitală.

Tătarilor din Crimeia, desigur, trebuie să le fie deschisă calea reîntoarcerii în Crimeia. Dar la densitatea populației care se anunță în sec. XXI-lea, Crimeia este încăpătoare pentru vreo 8-10 milioane de locuitori, iar poporul tătar, care numără cîteva sute de mii, nu trebuie să pretindă hegemonia Crimeii.

În sfîrșit, cele mai mici naționalități: neneții, permiații, evenii, mansii, hacașii, ciukcii, koreacii... nu-i poți enumera pe toți. Toate au trăit prosper în „*închisoarea popoarelor*”, țaristă iar spre dispariție i-am împins noi, Uniunea Sovietică comunistă. Cît rău le-a pricinuit blestemata noastră administrație și industrializarea noastră prădalnică și fără minte, aducînd pieire și otrăvire pămînturilor lor, smulgîndu-le de sub picioare și cea din urmă rădăcină vitală, mai ales celor al cărui nume devenise amenințător de mic, încît nu mai constituia o șansă în lupta pentru supraviețuire. Trebuie să ne grăbim să le întărim, să le înviorăm și să le salvăm! Încă nu este prea tîrziu.

Orice popor, chiar și cel mai mic este o fațetă irepetabilă a gîndirii lui Dumnezeu. Tălmăcind testamentul creștin, Vladimir Soloviov scria: „*Iubește toate celelalte popoare cum îți iubești propriul popor.*”

Secolul XX este cuprins de convulsii, este scîrbit de o politică care s-a eliberat de orice moralitate. Statele și oamenii de stat sînt lipsiți de ceea ce se cere de la orice om de onoare. A venit ceasul cel de pe urmă pentru a căuta forme mai înalte ale statalității, fundamentate nu doar pe egoism, ci și pe compasiune.

6. Procesul de despărțire

Așadar, declarația dreptului indubitabil la deplina separare a celor douăsprezece republici trebuie făcută fără amîinare și cu toată fermitatea. Dar dacă unele dintre ele se îndoiesc de oportunitatea separației? Tot atît de ferm sîntem obligați să ne declarăm despărțirea noastră de ele noi cei care rămînem. Este o situație deja ajunsă la maturitate, o situație de neînălăturat, va exploda cînd aici, cînd dincolo; toți văd că împreună nu mai putem trăi. Să nu mai tragem de această împovărare reciprocă.

Acest chinuitor și cheltuitor proces de despărțire va mai împovăra în prima perioadă de tranziție, prima perioadă de dezvoltare pe căi noi: ea necesită multe mijloace materiale, pe care nu le avem. Cu toate acestea, doar această despărțire va limpezi scrutarea viitorului.

Dar despărțirea cea mai reală nu se poate petrece printr-o succintă declarație. Orice acțiune bruscă și unilaterală înseamnă dăunarea mulțimilor de destine omenesci și o reciprocă prăbușire economică. Și ea nu trebuie să se asemene cu fuga portughezilor din Angola, pe care au lăsat-o pradă dezordinii și unui război civil de mulți ani. Chiar din acest moment trebuie să se pună la treabă comisiile de experți ai tuturor părților. Să nu uităm nici faptul că trasarea sovietică a granițelor s-a făcut iresponsabil și neglijent, în unele părți vor fi probabil necesare precizări, conforme cu realitățile, în altele – plebiscituri locale sau sub control nepărtinitor.

Desigur, toate aceste pregătiri ne vor lua cîteva ani buni. În fața a milioane de oameni se va ridica întrebarea trudnică: să rămînem acolo unde locuim sau să plecăm? – iar această dilemă se leagă de risipirea întregii lor existențe și de nevoia unor ajutoare importante (Și nu numai pentru rușii de la periferie, ci și pentru cei născuți acolo, dar locuind actualmente în Rusia). Încotro să plece? Unde vor avea un nou acoperiș? Cum să trăiască pînă vor căpăta un nou loc de muncă? Situația nu trebuie să se transforme într-o nenorocire personală, ci să devină preocuparea acelor comisii de experți și grija recompenselor acordate de stat. Iar fiecare stat nou creat trebuie să ofere garanții clare pentru drepturile minorităților.

Un lucru și mai complicat; cum se va realiza separarea fără durere a economiilor naționale sau restabili schimbul comercial și colaborarea industrială pe o bază independentă?

Și iată, tocmai în desfășurarea acestei munci și chiar numai la sfîrșitul ei, în fața fiecărei noi formațiuni statale se vor ridica *Problemele autentice*, nu cele infestate de „*problema națională*” care ne-a ros într-afîta gîtul, încît ne-a măcinat toate sentimentele și toate realitățile.

Din acel viitor ne vizitează deja evenimente imprevizibile și paradoxale. Cît de nerăbdătoare își așteaptă independența-națională Gruzia! (De altfel nu Rusia a cucerit-o prin silnicie, ci Lenin în 1921). Iar astăzi deja: oprimarea abhazienilor, oprimarea osetinilor, interzicerea reîntoarcerii în regiunile natale a meshilor surghiuiniți de Stalin – oare aceasta să fie mult dorita libertate națională?

De orice lucru ne-am ocupa, la orice ne-am gândi în viața politică a contemporaneității nimeni dintre noi nu se poate aștepta la bine cît timp voința noastră gonește cu cruzime doar după interesele proprii, trecînd cu vederea Dreptatea divină și chiar moralitatea cea mai moderată posibilă.

7. Măsurile de neamînat ale Uniunii rusești

În trei sferturi de veac noi am sărăcit în asemenea grad, ne-am ticăloșit, am obosit și am disperat atît de mult, încît mulți oameni nu mai au putere și li se pare că doar intervenția Cerului mai poate fi salvatoare.

Dar Cerul nu este trimis acolo unde nu i se iese într-o întâmpinare. Și destinul copiilor noștri și voința noastră de a trăi, și trecutul nostru milenar, și spiritul strămoșilor noștri, prelins cumva și în noi – toate ne vor ajuta să găsim forța de a depăși aceste nenorociri, ca pe toate celelalte.

Deși nu ni s-a îngăduit timpul să medităm la căile cele mai bune de dezvoltare și să întocmim un program echilibrat, fiind condamnați la zbcium și măcinare, la cîrpirea găurilor, puși la zid ele cele mai elementare nevoi, fiecare dintre acestea urlînd despre sine, numai despre sine – nu trebuie să ne pierdem sîngele rece și o înțelepciune prevăzătoare atunci cînd alegem primele măsuri.

N-am să mă apuc să le enumăr de unul singur: trebuie să se adune la sfat mințile practice sănătoase, să colaboreze energiile cele mai utile. Totul în economia noastră plînge cu suspine și trebuie să-i găsim soluțiile fără de care nu se mai poate trăi.

Trebuie să le redescoperim cît mai grabnic oamenilor sensul muncii lor, căci de jumătate de veac numănu munca nu-i mai aduce vreun folos! Nu are cine să cultive grînele, nu are cine să îngrijească animalele. Milioane de oameni locuiesc în asemenea condiții, încît nici măcar locuința nu se poate spune că au, sau trăiesc în niște cămine – gunoiere. Și-s aduși la starea de cerșetori bătrînii și invalizii. Și-s năclăite de murdărie plaiurile noastre altă dată minunate, acum acoperite de grămezile de reziduuri industriale, săpate de gropi oribile, cu drumuri de netrecut. Și se răzună natura, disprețuită prin lipsa noastră de recunoștință și se tîrăsc pe fața pămîntului petele radioactive ale Cernobîlului, dar nu numai ale lui.

Iar peste toate acestea, iată, să mai pregătim acum strămutarea compatrioților care-și pierd locurile de trai? Da, acest lucru este de neînlăturat. Dar de unde să luăm fondurile necesare?

Iată de unde: pînă cînd vom continua să aprovizionăm și să întărim regimuri tiranice, incapabile să se susțină? Sădite de noi în diferite părți ale pămîntului. Pînă cînd vom permite părăduiala fără fund a veniturilor noastre? – Cuba, Vietnamul, Etiopia, Angola, Coreea de Nord, pe cînd nouă – pînă acolo s-a ajuns! – toate acestea nu ni se spun, și mai întreținem și miile de „experți” care bat drumurile pe unde se nimerește. Dar cît sînge s-a vărsat în Afganistan – și pe acesta nu ne îndurăm să-l oprim?

Cel care va formula la toate acestea un refuz categoric și fulgerător – acela va fi cu adevărat om de stat și patriot.

Și pînă cînd și la ce bun să mai suflăm în foalele care făuresc noi și tot mai noi armamente? Dar flota militară din toate oceanele? Ne-am propus să cucerim planeta? Toate acestea înseamnă sute de miliarde anual. Și acest lucru trebuie curmat – într-o singură oră. Poate să mai aștepte și cucerirea Cosmosului. Încă un aspect: aprovizionarea avantajoasă a Europei răsăritene cu materia noastră primă. Au trăit destul în „lagărul socialist”,- le ajunge. Pentru țările Europei răsăritene ne bucurăm, fie ca ele să trăiască și să înflorească în libertate și să plătească pentru toate la prețuri mondiale.

Este oare puțin? Atunci să întrerupem și investițiile de capital incomensurabile într-o industrie care nu reușește să învețe.

În sfîrșit – averea de necuprins a PCUS. Despre asta vorbesc deja toți. Au prădat bunurile poporului timp de 70 de ani, s-au folosit cu vîrf și îndesat de ele. Desigur, nu ne mai pot înapoia nimic din ce a fost cheltuit, părăduit, jefuit – dar să ne dea înapoi măcar ce-a mai rămas – clădirile, sanatoriile, fermele speciale, editurile – și să

trăiască pe seama cotizațiilor lor de partid (și nu pe seama anilor sluiți în aparatul de partid), să-și plătească singuri pensiile, să nu ceară de la stat.

Și să încetăm să mai hrănim toată nomenclatura birocratică, aparatul de conducere obscurantistă care numără multe milioane și a produs o înțepenie a întregii vieți a poporului – prin salariile lor mari, tinichelele lor sau magazinele lor speciale. Să se ducă la o muncă folositoare și să se mulțumească cu ce li se dă. La o nouă ordine a vieții patru cincimi din ministere și comitete nu vor mai fi necesare. Iată, din toate acestea putem obține fondurile, în schimb cu ce s-au consumat cincii – în curînd vor fi șase – ani de mult trîmbițată „perestroikă„? Cu jalnice schimbări de locuri în interiorul comitetelor centrale. Cu lipiturile la un sistem de alegeri diform și artificial, pantru ca nu cumva partidul comunist să-și piardă puterea. Cu niște legiferări falimentare, încelcitate și nedecise.

Nu, drumul poporului nostru nu se va deschide chiar în ceasul cel de pe urmă și nimic cu rost nu se va obține cîtă vreme partidul comunist nu numai că nu va renunța la avantajul constituțional, dar nu va renunța și la orice influență asupra vieții economice și statale, cîtă vreme nu va părăsi definitiv posturile de conducere. Ar fi de dorit ca acest lucru să nu se petreacă prin forță, presiune sau brutalitate, ci prin propria sa căință publică: să recunoască deschis că printr-un șir întreg de crime, sălbăticii și absurdități acest partid a înșelat poporul și nu știe căile de ieșire din dezastru. Iată pentru ce anume a venit timpul, nu pentru organizarea acum a unui nou partid comunist în vederea unei rușinoase preluări a sîngelui și noroiului pe seama numelui rusesc și pentru a se tîrî în continuare împotriva mersului istoriei. O astfel de recunoaștere publică a vinovăției proprii de către partidul comunist, a criminalității și neputinței sale a devenit fie și măcar o primă incizie în atmosfera noastră morală dens-apăsătoare.

Se mai înalță asupra-ne și grămada de granit a KGB-ului care de asemenea nu ne lasă să pășim în viitor. Capcana lui este străvezie – cică tocmai acum ar fi cu deosebire folositor – pentru spionajul internațional. Toți văd că lucrurile stau tocmai invers. Singurul lor țel este să existe pentru sine și să oprime orice mișcare a poporului. Acest KGB cu istoria lui sîngeroasă și banditească de 70 de ani nu mai are nici o îndreptățire, nici drept de existență.

8. Pămîntul

Nu degeaba a fost dăruit pămîntul cu însușirea minunată și binecuvîntată de a rodi. Pierdute sînt acele comunități umane care nu-s capabile să folosească această însușire.

Pămîntul conține în sine nu numai un sens economic, ci și unul moral. Despre aceste lucruri au scris convingător la noi Gleb Uspenski și Dostoievski, dar nu numai ei.

Slăbirea legăturii cu pămîntul este o mare primejdie pentru caracterul unui popor. Iar actualmente sentimentul țărănesc este atît de oropsit și de strivit la poporul nostru, încît poate că el nici nu mai poate să renască: e tîrziu, prea tîrziu.

Felul cum se introduce azi arenda e mai mult o înșelăciune și o batjocură, o întregă încîlceală care nu face decît să destrame orice dorință a omului atras de cultura pămîntului. Arendașii rămîn într-o dezgustătoare dependență față de conducerea colhozului ori sovhozului. Se dau cel mai adesea în arendă terenurile cele mai proaste și degradate, iar pentru ele se ia preț mai mare, inventarul agricol costă și el mai scump iar producția sînt siliți s-o vîndă mai ieftin; ba nu se dau furajele promise, ba se ridică animalele luate în îngrijire – s-au dus pe apa sîmbetei și munca și banii, iar „*tehnica sâtească*” pe neașteptate poate să rezilieze contractul. Parcela de pămînt individuală nu înseamnă libertatea țaranului, mai este nevoie și de piață liberă și de mijloace de transport accesibile, și de credit, și de reparații tehnice, și de materiale de construcție.

De toate reformele ne apucăm la modul cel mai prost posibil, așa stau lucrurile și în această privință. Se compromise cauza în sine și se răpește oamenilor ultima încredere în promisiunile făcute de cei ce au puterea.

Totuși, cu toată desprinderea noastră de pămînt (și cu neîncrederea justificată într-o conducere care a înșelat deja de atîtea ori), la luarea în arendă a pămîntului poate că oamenii nici nu mai pot fi atrași. Pe lîngă aceasta, arendarea pămîntului probabil că nici nu suportă concurența economică cu proprietatea privată asupra pămîntului care garantează și ameliorarea pe durată a solului, nu secătuirea lui, numai în acest caz putîndu-se conta ca agricultura noastră să nu fie inferioară celei apusene. Prevăzînd și pretinzînd o activitate autonomă în toate domeniile vieții, cum să nu o extindem tocmai asupra pămîntului? A refuza satului proprietatea privată înseamnă a-l condamna definitiv.

Dar introducerea proprietății private trebuie făcută cu prudență. În timpul lui Stolîpin au existat îngrădiri severe pentru ca pământul să nu nimerească în mâinile speculanților. Astăzi pătura țărănească a fost dezrădăcinată, a murit și există multă șiretenie, neîngrădită de nimic, la speculanți anonimi care și-au făcut deja prima acumulare de capital prin relații economice obscure; actuala administrație coruptă și coruptibilă nu, este capabilă de un control riguros – sub firma de „societăți pe acțiuni” și organizații „cooperatiste” se pot întemeia veritabile latifundii pe care să se implanteze arendași după bunul plac (fără să mai vorbim de cumpărarea pământului de către cetățeni străini). Astfel de cumpărări în nici un caz nu trebuie îngăduite. Dacă pământul va fi smuls de marii proprietari – viața celorlalți va fi serios strîmtorată. (Iar acest lucru nu-l putem îngădui în previziunea unei apropiate suprapopulări a întregii planete, deci și a țării noastre).

Cumpărarea pământului trebuie să se facă cu avantajele unor rate extinse pe mulți ani, a impozitelor deasemenea. Limitarea parcelelor la dimensiuni minime (pentru locul dat) – prin ea însăși nu îngrădește sensul acelei munci și al libertății muncii. Dimpotrivă: eforturile fiecărui gospodar se vor îndrepta nu spre amploarea proprietății ci spre îmbunătățirea prelucrării, spre caracterul intensiv al cultivării. Că Oamenii noștri pot în asemenea condiții – chiar în cele mai istovitoare îngrădiri dușmănoase din partea puterii – să facă minuni, deja a fost dovedit pe micuțele parcele din afara orașelor sau pe lângă vilele personale, care au hrănit țara asuprită de un sistem îngîmfat colhoznic.

Limitarea suprafețelor lasă rezerve pentru vânzarea unor mici parcele și muncitorilor, care doresc să-și cultive grădini de zarzavat, și orașenilor care caută să respire. Și această distribuire trebuie să se facă fără plată (numai de-ar cultiva acele parcele); aceleași suprafețe ar putea să fie scutite de plată și pentru cultivatorii care cumpără pământuri. Și pentru toți aceștia – pământ trebuie să se găsească.

9. Economia

Stolîpin spunea: au se poate crea un stat al legii fără ca mai întâi să ai un cetățean independent; ordinea socială are prioritate față de orice programe politice.

Iar un cetățean independent nu poate exista fără o proprietate particulară. Timp de 70 de ani, creierul nostru a fost otrăvit cu spaima față de proprietatea particulară și față de munca angajată ca de necuratul – aceasta a fost o mare victorie a Ideologiei asupra esenței noastre umane (la fel cum ne-au împlintat în minte o imagine caricaturală a economiei apusene).

Dar stăpînirea unei proprietăți, cu moderație, adică fără ca această stăpînire să împileze pe alții – intră în noțiunea de personalitate, îi dă fundament. Iar prestarea unei munci angajate cu abnegație și corectitudine contra unui salariu drept este o formă de ajutor reciproc între oameni și instalează între ei bunăvoință.

De ce să ne mai agățăm de o economie centralizată, „reglată” ideologic, care a aruncat întreaga țară în sărăcie? Numai pentru a întreține un aparat parazitar, altminteri acestuia nemairămînîndu-i nici cea de pe urmă justificare?

Desigur, lovitura pe care o resimt milioane de oameni nepregătiți, neobișnuiți cu trecerea spre o economie de piață trebuie să fie ușurată cît se poate. Din fericire (și nefericire!) avem în acest scop acea rezervă de multe milioane a bugetului, doar să chibzuim pe ce-i cheltuim. În curînd se împlinesc șase ani de cînd zgomotoasa „perestroikă” nici nu s-a atins măcar de mișcarea de însănătoșire în agricultură – sau în industrie. Or, această amîinare înseamnă ani de suferință a unor oameni eliminați din viață.

Dar și a prelua cu o grabă zănatecă un tip străin de economie care s-a constituit pe aiurea timp de secole și în stadii consecutive este deopotrivă falimentar. Nu am cunoștințe economice și nici o minimă îndrăzneală de a face propuneri precise. Prin ce proceduri anume este posibilă trecerea de la întreprinderi total etatizate la unele particulare și cooperatiste; ce condiții financiare trebuiesc prevăzute; ce anume din avutul obștesc rămîne în mîinile statului, incluzînd transportul, flota, pădurile, apele, pământul, subsolul, și în ce proporție trebuiesc cedate administrației teritoriale sau locale; pe seama cărui buget se vor realiza asigurările sociale, învățămîntul, construcțiile de locuințe; ce legislații noi de muncă vor fi necesare – pentru toate aceste probleme există deja o multitudine de proiecte concrete ale economiștilor, deși, din păcate, aceștia nu au ajuns la un consens.

În general vorbind, mi se pare limpede faptul că trebuie dată cale liberă inițiativei private sănătoase, susținute și apărate toate formele de întreprinderi mici, pe baza cărora localitățile vor înflori mai repede – totuși trebuiesc limitate cu fermitate concentrările nesăbuite de capital. Să nu se permită în nici un domeniu crearea de monopoluri sau controlul exercitat de unele întreprinderi asupra altora. Monopolizarea înseamnă primejdia

scăderii calității (mărfurilor; o firmă își poate permite, în vederea menținerii cerințelor pieții, să lanseze produse cu termen de folosință foarte scurt. De secole mândria firmelor și a proprietarilor lor era tocmai durabilitatea mărfurilor, astăzi, (în Apus) avem de-a face cu un șuvoi amenințător de modele mereu înnoite și țipătoare iar sănătoasa noțiune de „reparație” dispăre. Orice lucru ușor deteriorat este obligatoriu aruncat și se cumpără altul nou – ceea ce-i tot ce poate fi mai contrar cu sentimentul omenesc de autolimitare, constituind o veritabilă destrăbălare. La toate acestea se adaugă și ciuma psihologică a creșterii prețurilor – în țările dezvoltate: la o creștere a productivității muncii, prețurile nu scad, ci cresc! Acesta este un pîrjol economic mistuitor, nu un progres (Vechea Rusie trăia cîte un secol întreg cu prețuri neschimbate).

Nu-i permis a lăsa frîu liber presiunii proprietății private și egoismului – care să ducă spre un rău social distrugător de sănătate. O legislație contra monopolurilor trebuie să reglementeze în oricare domeniu de producție creșterea excesivă a impozitelor. Băncile sînt necesare ca centre operative ale vieții financiare, dar să nu le permitem să se transforme în niște vegetații sufocante și să devină stăpînitorii secreți ai întregii noastre vieți.

La fel în general apare clar și faptul că prețul ieșirii noastre din comunism nu trebuie să fie vînzarea înrobitoare capitaliștilor străini, nici a subsolurilor noastre, nici a bogățiilor solului, cu atît mai mult, a pădurilor. Este ideea cea mai primejdioasă: să salvezi prin capital străin ceea ce a fost distrus prin dezordinea noastră internă. El va începe să curgă la noi atunci cînd va descoperi pentru el însuși un profit înalt. Dar capitalul străin nu trebuie ademenit la noi în condiții avantajoase pentru el și umiltoare pentru noi – veniți cu orice preț și ne turnați apă în adăpătoare; astfel de tranzacții nu mai pot fi pe urmă îndreptate, ne vom transforma într-o colonie. (Deși în trei sferturi de veac sovietic spre ce altceva ne-am rostogolit?). Capitalul străin trebuie admis într-o albie rigidă: înviorarea economică pe care o aduce cu sine să nu se transforme într-un surplus transferabil, nici într-o jefuire a mediului nostru natural. Atunci vom reuși și noi să grăbim egalizarea calitativă cu țările dezvoltate.

Încă nu sînt cu desăvîrșire uitate și pierdute capacitățile de muncă ale poporului nostru. Am văzut cum au ieșit japonezii din prăpastie și chiar s-au înălțat nu prin contribuții străine, ci prin înalta moralitate a muncii lor. De îndată ce se va ridica opresiunea statului asupra fiecărei activități și plata va deveni dreaptă – calitatea muncii va crește brusc iar cei pricepuți vor străluci pretutindeni.

Chiar dacă un astfel de nivel nu va fi atins prea repede (mărfurile noastre să aibă căutare internațională), pentru o țară cu dimensiunile și bogățiile pe care le are țara noastră se poate ca pentru un timp să fie suficientă numai piața internă.

Totuși, nici un fel de viață economică normală, se înțelege de la sine, nu este compatibilă cu „permisiunile” actuale înrobitoare ale miliției. Noi trebuie să învățăm să stimăm (făcînd deosebirea de jefuirea prin mită a boarfelor) comerțul particular sănătos, cinstit, inteligent: el alimentează și consolidează o societate, el ne este în primul rînd necesar. Nu mă apuc nicidecum să emit păreri în probleme financiare, bugetare sau de domeniul impozitelor. Dar este clar că pe lîngă o supraveghere riguroasă și ecologică, precum și prin amenzi ridicate pentru deteriorarea mediului înconjurător – trebuie să fie încurajate financiar toate eforturile de reconstrucție a naturii și meseriile productive tradiționale.

10. Provincia

Dacă țara noastră va deveni vreodată înfloritoare, acest lucru hotărît nu depinde de Moscova, Petrograd, Kiev, Minsk – ci de provincie. Cheia capacității vitale a țării, cât și a vitalității ei culturale este eliberarea provinciei de presiunea exercitată de capitale și a capitalelor – acești giganți maladivi – de împovărarea cantității incomensurabile și voluminoase de funcții care le privează de o viață normală. Capitalele nu și-au păstrat nici măcar fundamentele morale care să permită preluarea renașterii țării, după ce provincia a fost lăsată timp de 60 de ani pradă foametei, umilințelor și nimicniciei.

Întreaga provincie, întregul spațiu al Uniunii rusești, pe lîngă o autoconducere puternică (cu o pondere în creștere) trebuie să capete deplina libertate de a respira economic și cultural. Patria noastră nu poate viețui pe cont propriu decît dacă se vor întări, să spunem, patruzeci de asemenea centre de viață și lumină, risipite pe toată întinderea ei – fiecare dintre ele devenind un focar de activitate economică și culturală, de instrucțiune publică, avînd la dispoziție biblioteci care să deservească toate domeniile, edituri – astfel ca întreaga populație dimprejur să beneficieze de o hrană culturală substanțială, iar tineretul acelor ținuturi să se poată instrui la un nivel cu nimic mai prejos decît cel din capitale. Numai astfel se poate dezvolta armonios o țară mare.

Împrejurul fiecăruia din aceste patruzeci de orașe, mediul social va ieși din lincezeală și din primitivism. Numai printr-o asemenea redistribuire a vieții vor începe să se construiască noi drumuri, orașele, satele și să se refacă peste tot cele acum compromise. Acest lucru este deosebit de important pentru Marea Siberie pe care începând de la primele cincinale, noi am maltratată-o cu orbire și întunecare de minte, în loc să o dezvoltăm binefăcător. Și aici, ca și în multe altele, drumul nostru de însănătoșire pornește de jos.

11. Familia și școala

Deși de neamînat sînt toate cele din care ne vine astăzi dezastrul, de primă urgență este punerea temeliei, celui care crește într-un timp mai îndelungat: în toți acești ani ai alergării noastre în cerc, ce se va coace în copiii noștri? De la pediatrie începînd, copilărie timpurie și pînă la instrucția școlară? Dacă toate acestea nu sînt imediat remediate, nu vom avea nici un fel de viitor.

Despre situația – în toate privințele nenorocită – a femeii la noi, se știe peste tot și toți vorbesc deja; aici nu mai este cazul de interpretări diferite și nimic de dovedit. Și despre scăderea natalității, despre mortalitatea infantilă și despre nou născuții bolnăvicioși, despre situația groaznică în care se află casele de nașteri, creșele și grădinițele.

O familie normală, la noi, a încetat deja să existe. Iar boala familiei înseamnă o stare maladivă pentru statul întreg. Familia este astăzi veriga principală de salvare a viitorului nostru. Femeia trebuie să aibă posibilitatea să se întoarcă în familie pentru creșterea copiilor; ori acest lucru este condiționat de cîștigul bărbatului (deși, cu șomajul care este de așteptat în prima perioadă, acest lucru nu se va putea îndeplini prea simplu; unele familii vor fi bucuroase ca măcar femeia să-și păstreze deocamdată salariul).

Și o altă grijă la fel de imperioasă este școala. Cît ne-am maimuțarit cu ea timp de 70 de ani!, dar rareori ea a scos absolvenți cu autentice cunoștințe și acelea doar într-o serie de domenii și acelea posibil de căpătat numai la școli speciale din marile orașe iar un Lomonosov din provincie, cu atît mai mult de la țară, astfel ar fi imposibil să mai apară, să răzbată, căci un asemenea ins nu are cale deschisă (în primul rînd viza pe buletin).

Ridicarea, școlii trebuie să aibă loc nu numai în capitalele de republici, ci trebuie să fie o mișcare de rezistență pornită de la nivelul cel mai de jos, pe toată întinderea patriei. Această sarcină nu-i cu nimic mai puțin urgentă decît toate sarcinile economice. Școala noastră dă de mult o învățătură proastă și o educație greșită. De neacceptat este ca sarcina dirigintelui să fie o povară suplimentară, aproape neplătită; ea trebuie recompensată prin micșorarea sarcinilor pur didactice ale dirigintelui. Iar bolboroseala ateistă trebuie întreruptă urgent.

Nu de la copii trebuie început, ci de la profesori, pe aceștia noi i-am aruncat dincolo de nivelul de lincezeală, în mizerie. Dintre bărbați, cei care au putut au trecut la profesiuni mai bănoase. Ori, tocmai profesorii ar trebui să constituie elita națiunii, cu chemare pentru profesiune, lor trebuie să li se încredințeze totul, adică viitorul nostru. Dar, în ce institute i-am învățat pe actualii profesori și cu ce trîncăneală ideologică? Schimbarea, salvarea cunoștințelor autentice, trebuie începută de la programele de învățămînt. În viitorul apropiat trebuie să ne așteptăm, desigur, și la școli particulare, cu plată, școli care să ridice nivelul general al întregului învățămînt, pentru întărirea diferitelor subiecte de studiu și laturi ale învățaturii. Dar și în aceste școli programele nu trebuie să fie iresponsabile și fanteziste, ele trebuie să se afle sub observația și controlul organelor locale de învățămînt.

Părăsit și de familie și de școală, tineretul nostru crește, dacă nu în direcția criminalității atunci în direcția unei limitații barbare, lipsită de bun simț a ceva ademenitor ce vine din străinătăți. Istorica Cortină de Fier a apărât excepțional țara noastră de tot ce este bun în Apus: de acea lipsă de timiditate cetățenească, de stima pentru personalitatea altuia, de diversitatea activităților individuale, de bunăstarea generală, de mișcările de binefacere – dar acea Cortină nu ajungea pînă jos de tot și prin crăpătura de la podea s-a scurs ca un lichid cleios murdăria destrăbălată a „popkulturii de masă”, a modelelor celor mai vulgare și a nervilor publici zdruncinați – și iată, aceste reziduuri au fost înghițite cu lăcomie de tineretul nostru năpăstuit. În Apus tineretul se tîmpește de sătul ce e, iar al nostru de sărac ce e, înșfacă fără să stea pe gînduri toate distracțiile apusenilor. Iar servila noastră televiziune împrăștie prin toată țara șuvoaiele acestea necurate. (Protestul față de acestea este considerat la noi un conservatorism moșnegesc. Dar merită a fi amintit faptul că despre fenomene asemănătoare se aud voci îngrijorate din Israel: „Revoluția culturală ivrită nu a fost făcută pentru ca țara noastră să capituleze în fața imperialismului cultural american și a produselor lui colaterale”, „gunoi intelectual”,

Toate acestea sînt cunoscute, s-a scris despre ele nu o singură dată: că dispăre bogăția de carte a bibliotecilor noastre, că sălile de lectură sînt semi-pustii, că muzeele se află în părăsire. Tocmai ele au nevoie de ajutorul statului, foarte acestea nu pot trăi din biletele de intrare, ca teatrele, cinematografele sau expozițiile de artă. (Pe cînd sportul, avînd în vedere gloria lui mondială, n-ar trebui în nici un caz să fie finanțat de stat, ci să se întrețină din veniturile proprii; iar o dezvoltare gimnastică și de atletism se capătă de la școală).

12. Să depindă oare totul de orînduirea statală?

Se cuvine să recunoaștem: țara noastră a pierdut într-un mod atroce întregul secol al XX-lea; realizările mult trîmbițate sînt o minciună. Dintr-o țară înfloritoare am fost aruncați într-o semi-sălbăticie. Stăm pe ruine.

Se discută la noi astăzi cu aprindere: ce orînduire statală ni se potrivește acum și care nu – și cu asta, cică, toate s-ar rezolva. Și o altă temă: ce nou partid vehement sau ce „front” ne-ar putea conduce acum spre succes.

Numai că la ora actuală a recăpăta puteri nu înseamnă pur și simplu a găsi cea mai comodă formă de orînduire statală și a-i alcătui în mare grabă o constituție perfectă, paragraful 1, paragraful 45. Trebuie să ne dovedim mai prevăzători decît bunicii și părinții noștri din 1917, să nu repetăm haosul revoluției din februarie, ca să nu devenim din nou manechine ale înșelătoarelor lozinci și ale oratorilor furibunzi, pentru a nu ne lăsa pradă de bună voie rușinii încă o dată.

Schimbarea decisă a conducerii necesită spirit de răspundere și chibzuială. Nu orice plan nou ne conduce în mod obligatoriu spre bine. Incomparabili critici ai sistemului statal pe care i-am avut în 1916, ajungînd la putere după cîteva luni în 1917, s-au dovedit a fi total nepregătiți și au stricat totul. Din nimic nu reiese că nou-conducătorii de stat actuali ar fi mai lucizi și mai pespicace. De pildă, un critic care a învins ticălosul Sistem (i-a spus așa din prudență) abia ales într-o muncă practică a dovedit indiferență față de patria care hrănește capitala. Moscova se hrănește, deja de 60 de ani, pe seama unei țări flămînde, iar de la începutul anilor '30 a consimțit să se lase cumpărată de putere și să împartă privilegiile, cauză din care a devenit un fel de insulă a favorurilor, avînd alte condiții materiale și culturale decît tot restul țării. Aceasta a fost pricina transformării psihologiei publicului moscovit cu dreptul de a-și spune opinia și care de decenii nu a mai exprimat adevăratele dureri ale țării.

Iată, în clocotul mitingurilor și al întemeierii a tot felul de partide, nu băgăm de seamă că am și tras pe noi veșmintele bilciului din februarie – a celor opt luni fatale din 1917. Iar alții, dimpotrivă, observînd, exclamă cu o oarbă îmbătare: „*O nouă revoluție din Februarie!*” (Pentru exactitatea coincidenței au apărut deja și stindardele negre ale anarhiștilor).

După perioada de canibalism care a durat trei sferturi de veac, dacă noi am plătit un preț atît de mare, dacă așa s-a întîmplat că am nimerit la marginea spectrului statal unde puterea are atîta forță – nu înseamnă că acum trebuie să ne grăbim pașii în haos: anarhia este primul stadiu al pieirii, așa ne-a învățat anul 1917.

Statul, dacă nu sîntem ahtiați după revoluții, trebuie să aibă inevitabil stabilitate, să transforme lent tradiția. Așadar, statutul deja creat al unei potențiale puteri prezidențiale va fi pentru mulți ani util. La actuala acumulare de nefericiri ale noastre, complicată în plus cu inevitabila separare a republicilor de la periferie – este imposibil să ne apucăm simultan de rezolvarea problematicei pămîntului, alimentației, locuințelor, proprietății private, finanțelor, armatei – pe deasupra și a orînduirii statale. Ceva din actuala orînduire statală va trebui acceptat deocamdată, pur și simplu pentru că deja există.

Desigur, treptat vom reacheza și organismul statal. Nu trebuie începute toate deodată, ci să o pornim de la un capăt, de jos. La o conducere centrală puternică trebuie să lărgim cu răbdare și prudent drepturile vieții locale.

O anume formă politică va fi acceptată treptat – deși la lipsa noastră de experiență politică mai curînd se pare că nu va fi de la început cea mai reușită și mai adaptată la necesitățile specifice ale țării noastre. Trebuie să ne căutăm drumul propriu. Acum noi ne autoconvingem că nu trebuie să căutăm nici un drum propriu, că nu avem de ce să ne batem capota trebuie să preluăm cît mai repede „*cum se face în Apus*„.

Numai că în Apus se face – oh, cît de diferit! Fiecare țară își are tradițiile ei. Numai noi, carevasăzică, nu trebuie nici să ascultăm nici să ne uităm la ce spuneau oamenii noștri inteligenți încă înainte ca noi să ne fi născut.

Să spunem și altfel: orînduirea statală este de importanță secundară față de atmosfera relațiilor sociale. Cînd există oameni plini de noblețe, orice orînduire statală bine organizată poate fi admisă, cînd oamenii sînt înrăiți și meschini – de nesuportat este și democrația cea mai revărsată. Dacă în oamenii înșiși nu există spirit de dreptate și onestitate, acest lucru se manifestă în orice orînduire.

Viața politică nu este nicidecum cel mai important aspect al existenței omului – politica nefiind nicidecum ocupația preferată a majorității oamenilor. Cu cît viața politică a unei țări are o amploare sporită – cu atît mai multe sînt pierderile vieții sufletești. Politica nu trebuie să înghită forțele spirituale și efortul creator al poporului. În afară de drepturi, omul trebuie să-și apere și sufletul, să și-l elibereze pentru viața minții și a sentimentelor.

13. Dar noi înșine – cum sîntem?

Izvorul forței sau neputinței unei societăți este nivelul spiritual al vieții și abia pe urmă nivelul industrial. Economia de piață prin ea însăși, chiar o abundență generală nu poate constitui empireul omenirii. Puritatea relațiilor sociale este mai esențială decît nivelul abundenței. Dacă într-o națiune au secătuit forțele sufletești – nici un fel de orînduire statală, fie ea chiar cea mai desăvîrșită cu putință și nici un fel de dezvoltare industrială nu o va salva de la moarte; copacul scorburos și putred nu stă în picioare. Printre toate posibilele libertăți – în prim plan iese oricum, libertatea de a nu avea conștiință – pe aceasta nu o poți interzice, n-o poți prevedea prin nici un fel de legi. Atmosfera curată a societății – aceasta nu poate fi creată prin jurisdicție.

Distrugerea sufletelor noastre timp de trei sferturi de veac – iată cel mai groaznic lucru.

Îngrozitor este faptul că o clasă conducătoare pervertită – multimilioanele partinice și din aparatul de stat – nu este în stare să renunțe la nici unul din privilegiile smulse cu de-a sila. Timp de decenii a trăit cu nerușinare pe seama poporului și tot astfel vrea să meargă mai departe.

Iar dintre foștii călăi și asupritori – cui i s-au strîmtorat măcar funcțiile? Veniturile mari și pensiile? Pînă la moarte noi l-am iubit pe Molotov, îl mai iubim și astăzi pe Kaganovici și pe alții. În Germania toți indivizii de acest fel, chiar unii de calibrul mai mic, au fost judecați – la noi, dimpotrivă, tocmai ei ne amenință astăzi cu procese, iar altora – astăzi! – li se ridică monumente, ca de pildă ticălosului cekist Berzin. Dar parcă noi sîntem în stare să condamnăm criminalii de stat? Nici măcar nu ne așteptăm din partea lor la cea mai mică căință. Măcar să fi trecut aceștia printr-un proces moral public. De unde, se vede că tot așa ne vom tîrî mai departe.

Dar în ceea ce privește slăvitele forțe morale ale transparenței și perestroicii? Din preajma acestor cuvinte la modă lipsește cuvîntul purificare. Și iată, în noua transparență s-au repezit să cuvînteze și gurile cele mai spurcate care au slujit timp de decenii totalitarismul. Din patru trubaduri ai transparenței de astăzi – trei sînt dintre cei care nu de mult îl linguseau pe Brejnev. Și care dintre ei a pronunțat cuvîntul de căință personală, în loc să profereze blesteme la adresa „stagnării” impersonale? Iar de la catedrele universitare propovăduiesc pînă și astăzi toți cei care timp de decenii au întunecat conștiința studenților. Zeci de mii de oameni instruiți de la noi sînt murdăriți de fățarnicie și versatilitate – iar noi nu așteptăm căință de la nimeni și tot acest gunoi sufletesc să-l lăsăm să se tîrască după noi în viitor?

Dar îndelunga mizerie sufletească de a fi un „pomanaგი” cazon al fiilor noștri? Se va curați vreodată?

Dar înverșunarea generală a oamenilor unii față de ceilalți? – pur și simplu răutatea împotriva celui care nu are nici o vină. Mai poate fi de mirare explozia de criminalitate la cei care pe tot parcursul anilor tineri au avut închise căile oneste?

Vechii negustori ruși aveau un „cuvînt de onoare de negustor” (înțelegerile se făceau și fără contracte scrise); reprezentările creștine, diversele acte de binefacere generoase cunoscute în istorie – să ne mai așteptăm vreodată la toate acestea de la rechinii care înoată în apele tulburi sovietice?

Germania apuseană s-a acoperit de un nor de căință mai înainte ca acolo să aibă loc înflorirea economică. Noi nici n-am început încă să ne căim, la noi deasupra întregii transparențe atîrnă ghirlandele de struguri grei și mustoși ai minciunii. Și ne comportăm ca și cum n-am băga de seamă.

Strîmbă ne va fi dezvoltarea.

De dorit ar fi să putem căpăta încurajare prin posibilitățile binefăcătoare ale Bisericii. Ei bine, chiar astăzi când toată țara a început să se miște, reînvierea curajului a atins prea puțin ierarhia pravoslavnică (ori, în zilele unei sărăcii generalizate, trebuie să renunțăm la fantezmele îmbogățirii cu care ne ademenește puterea). Abia atunci Biserica va ajuta la însănătoșirea socială când va găsi în ea puterea să se elibereze de jugul statului și să refacă acea legătură vie cu simțămintele poporului, liantul care strălucea cu putere chiar în focul anului 1917, când Soborul bisericesc i-a ales pe mitropoliții Tihon și Veniamin. Să dea și acum, după învățătura lui Hristos, exemplul cutezanței, nu numai față de stat, ci și față de societate, cutezanță față de nenorocirile arzătoare de astăzi, față de sine însăși Mișcarea de înviere și în acest caz, ca în tot restul vieții, este așteptată și deja a început, de jos, de la preoțimea de rînd, de la parohii uniți, de la credincioșii plini de abnegație.

14. Autolimitarea

Lozinca cea mai modernă astăzi, pe care o repetăm satisfăcuți: „drepturile omului” (deși ea are în vedere lucruri foarte diferite. Intelectualii din marile orașe înțeleg libertatea cuvîntului, a presei, a întrunirilor și a emigrării, dar mulți dintre ei ar fi indignați și ar cere interzicerea unor atari „drepturi” în înțelesul poporului de rînd: dreptul de a avea un spațiu locativ, de a lucra acolo unde poți dobîndi hrana – tocmai de aceea s-au și năpustit cu milioanele în marile orașe).

„Drepturile omului” – foarte bine, dar cum putem noi înșine veghea ca drepturile noastre să nu se lărgească pe seama drepturilor altora? Societatea în care drepturile sînt îngrădite nu poate face față încercărilor. Dacă nu dorim putere impusă cu forța – fiecare trebuie să se înfrîneze pe sine. Nici un fel de constituție, nici un fel de lege sau de alegeri prin ele însele nu vor echilibra societatea, deoarece oamenilor le este proprie încăpățînarea de a-și urmări scopurile proprii. Majoritatea, dacă ar putea să se extindă și să înșface – tocmai așa și procedează. (Acest lucru a și condus la pieire toate clasele și grupările conducătoare din istorie).

O societate stabilă se obține nu prin egalizarea opozițiilor, ci pe baza unei autolimitări conștiente, pe baza a tot ce sîntem totdeauna obligați să cedăm justiției morale.

Doar prin autolimitare poate să existe în continuare omenirea care se înmulțește și se îndesește permanent. La nimic n-ar folosi îndelunga ei dezvoltare, dacă nu se pătrunde de spiritul autolimitării; libertatea de a smulge, de a se sătura o au și animalele. Pe cînd libertatea umană include o autolimitare benevolă în folosul altora. Obligațiile pe care le avem trebuie să prevaleze totdeauna libertatea care ni se oferă.

Numai de-am reuși – în însușirea spiritului autolimitării – și ce-i mai important – de-am ști să-l transmitem copiilor noștri.

Cu deosebire are omul nevoie de autolimitare pentru echilibrul și seninătatea sufletului său.

Și aici există multe posibilități interne. De pildă, după îndelunga noastră ignoranță apare firească foamea: aflarea adevărului, cunoașterea a ce anume s-a întîmplat cu noi. Dar unii observă deja, alții vor observa în curînd că pe deasupra acestui potop contemporan de informații, deja supralicitate și mărunțite, sufletul ne este prădat și aneantizat, iar atingînd o limită trebuie să renunțăm, să ne detașăm de această invazie informațională. În lumea contemporană apar tot mai multe ziare diverse, fiecare dintre ele tot mai umflat iar toate laolaltă se reped să te acapareze. Tot mai multe canale de televiziune emit în tot timpul zilei (iată însă că Islanda a renunțat la orice fel de emisiune televizată măcar o zi pe săptămînă); tot mai mult sunet propagandistic, comercial și destructiv (țara noastră este pînă astăzi istovită de o radiodifuziune răsunătoare pe tot întinsul ei) dar cum să nu apărăm dreptul urechilor noastre la liniște, dreptul ochilor noștri la o vedere interioară?

Ieșirea cumpănită din fișia nenorocirilor noastre – pe care Rusia va putea sau nu va putea să o îndeplinească acum – este mai trudnică decît scuturarea jugului tătar; atunci nu era nimicîță creasta semeță a poporului și nu era vlăguită în el credința creștină.

În 1754, pe timpul împărătesei Elisabeta, Piotr Ivanovici Șuvalov a propus un uimitor Proiect de economisire a poporului. Un fantezist! Păi tocmai în asta constă înțelepciunea unui stat.

II. MAI DEPARTE ÎNAINTE

1. Despre forma statală

Nu trebuie să sperăm că după trecerea acestor timpuri tulburi se va instaura o perioadă de „*calm*„, când „*ne vom așeza și vom judeca*” cum să construim viitorul. Procesul istoric este neîntrerupt și astfel de momente de respirație avantajoase nu ne sînt oferite niciodată „*după aceea*„, așa cum nu i-a fost dat „*să stea și să judece*” nici Adunării Constituante. Și oricît ne-ar frige actualitatea – despre orînduirea noastră viitoare – trebuie totuși să ne gîndim „*din mers*„. (Mie personal, nici vîrsta nu-mi mai asigură posibilitatea de a participa la discutarea acestor probleme). Pînă la revoluția din 1917 poporul nostru nu avea în masă noțiuni politice iar cu ceea ce propaganda ne-a bătut la cap timp de 70 de ani nu s-a realizat decît o îndobitocire. Astăzi, cînd ne-am urnit spre dezvoltarea vieții politice se discută deja și formele viitoarei puteri și este folositor, pentru a evita posibile greșeli, să precizăm conținutul unor termeni.

Oswald Spengler arăta că în diferite culturi însuși sensul de stat este diferit și că nu există o formă statală stabilită drept „*mai bună*„, pe care ar trebui s-o împrumutăm de la o cultură mare. Iar Montesquieu: „*fiecărei dimensiuni spațiale îi corespunde o formă de guvernămînt iar transferul unei forme, fără să se țină seama de dimensiunea acelei țări, nu rămîne nepedepsit*„.

Pentru poporul dat, cu geografia lui, cu istoria pe care a trăit-o, cu tradițiile și profilul psihologic respectiv trebuie stabilită o orînduire care să nu-l ducă la degradare, ci la înflorire. Structura statală trebuie să țină cont neapărat de tradițiile poporului respectiv. Așa grăit-a Domnul: Opreți-vă din drumul vostru, priviți și întrebați căile vechi, unde este drumul cel mai bun și pe el să mergeți (Ieremia 6, 16).

Poporul are fără îndoială dreptul la putere, dar el nu vrea puterea (setea de putere este proprie doar pentru vreo două procente), el vrea în primul rînd o ordine stabilă. Chiar și socialistul creștin G.F.Fedotov, după experiența anului 1917, insista ca puterea să aibă forță și chiar scria: ea nu trebuie să depindă de sfatul legislativ ci să dea cont acestuia abia după trecerea unui interval suficient. (Acest lucru mi se pare însă exagerat).

Dacă alegem ordinea propusă de întemeiere a instituțiilor libertății de jos, prin păstrarea temporară a puterii centrale cu acele trăsături formal deja existente – acest lucru înseamnă că vor trece cîțiva ani, rămînînd timp de a discuta legile sănătoase ale edificării statale.

Despre viitor putem să emitem astăzi doar presupuneri, lăsînd un spațiu experienței pe care o avem de parcurs care ne va sugera și idei noi. Forma statală definitivă (dacă poate fi în general definitivată) este o chestiune de aproximații consecutive și de încercări.

Platon, și după el Aristotel, a separat și a denumit trei aspecte posibile ale orînduirii statale. Acestea sunt, în ordine firească: monarhia sau puterea unei singure persoane; aristocrația sau puterea celor buni ori în vederea țelurilor celor mai bune; politeia, puterea poporului într-un stat mic – polis exercitată în folosul comun (astăzi îi spunem democrație). Toate aceste trei forme pot fi bune, dacă ele guvernează spre binele social – toate trei comportă deformări cînd urmăresc interese particulare.

De atunci se pare că nimeni, în mod practic, nu a creat nimic ce nu se poate reduce la această schemă, doar a completat-o prin diverse forme de constituție. Și dacă nu trecem cu vederea lipsa totală a puterii (anarhia, puterea; oricui este mai tare asupra oricui care este mai slab) și dacă nu cădem din nou în capcana totalitarismului, inventat în secolul al XX-lea, atunci nu s-ar putea spune că avem de făcut o alegere prea largă: cursul general al contemporaneității ne împinge spre alegerea democrației.

Dar alegînd democrația trebuie să înțelegem cu claritate ce anume alegem și cu ce preț. Și s-o alegem ca pe un mijloc, nu ca pe un scop.

Filozoful contemporan Karl Popper spunea că noi alegem democrația nu pentru că ar abunda în binefaceri, ci pentru a evita tirania. O alegem cu conștiința neajunsurilor ei și a căutărilor necesare pentru a le depăși. Deși, în timpurile noastre, multe țări tinere, de îndată ce au introdus democrația ca o formă de orînduire socială, s-au înălțat pe pedestalul unui soi de principiu universal, devenind aproape un cult.

Să încercăm să urmărim sensul exact al termenului.

2. Ce este și ce nu este democrație

Alexis de Toqueville socotea noțiunile de democrație și de libertate contradictorii. A fost acesta un înflăcărat partizan al libertății, dar nu și al democrației. G.S.Mille vedea într-o democrație neîngrădită, primejdia „*tiraniei majorității*” iar pentru individ nu-i în fond nici o deosebire dacă se supune unui singur tiran sau unui tiran

multiplu.

Fedotov scria că democrația a fost alterată de materialismul ateist din secolul al XIX-lea care a tăiat capul omenirii. Omul de stat austriac din secolul nostru, Josef Schumpter a denumit democrația un surogat de credință pentru intelectualul lipsit de religie. Și a prevenit că nu se poate examina o democrație în afara timpului și țării în care funcționează.

Filozoful S.A. Lewicki (polonez, n.n.) a propus examinarea spiritului democratic care presupune 1. libertatea persoanei 2. stat al legii, iar pe de altă parte examinarea unor trăsături secundare neobligatorii: 1. structura parlamentară 2. legea electorală universală. Aceste ultime două principii democratice nu sînt deloc evidente.

Respectul pentru personalitatea umană este un principiu mai larg decît democrația și tocmai acesta trebuie menținut neapărat. Dar a respecta personalitatea umană nu este obligatoriu doar în forma de parlamentarism. Totuși, drepturile personalității nu trebuie ridicate atît de sus, încît ele să prevaleze asupra drepturilor societății. Papa Ioan Paul II a spus (cuvîntarea din Filipine, 1981) că în cazul unui conflict între securitatea națională și drepturile omului prioritate trebuie acordată securității naționale, adică unei entități de structură mai generală fără de care se dărîmă și viața individualității.

Iar președintele Ronald Reagan (cuvîntarea de la Universitatea din Moscova, 1988) s-a exprimat astfel: „*Democrația nu este un mod de guvernare, cît un mod de a limita guvernul, pentru ca acesta să nu împiedice dezvoltarea în om a valorilor principale ce-i sînt conferite de familie și credință.*„

Astăzi la noi cuvîntul „*democrație*” este cel mai la modă. Cîte feluri de interpretare, cu cîtă emfază este folosit, cîte speculații comportă!

Nu se simte însă că noi medităm cu adevărat asupra sensului lui exact. După experiența anului 1917, cînd ne-am repezit de-a valma să intrăm în ceea ce se credea pe atunci că este democrația – liderul proeminent al cadeților, V.A.Maklakov a recunoscut și ne-a amintit tuturor: „*Pentru o democrație este necesară disciplina politică a poporului.*„

Iar la noi această disciplină nu a existat în 1917 iar astăzi, după cît se pare, lipsa ei nu-i mai puțin vizibilă.

3. Universal-egal-direct-secret

Cînd în 1937, Stalin a introdus maimuțarea „*alegerilor*” a fost nevoit să le dea aspectul de *universal-egal-direct-secret* (animal cu patru cozi), ordine care în lumea contemporană apare, neîndoielnic, ca o lege generală a naturii. Cu toate acestea, chiar după prima revoluție franceză (constituția din 1791) votarea nu se făcea în acest mod: au rămas restricții și inegalități în diferite circumscripții electorale. Ideea dreptului de vot universal a învins în Franța abia în revoluția din 1848.

În Anglia întregului secol al XIX-lea s-au ivit luptători pentru „*ordinea constituțională*„, care să garanteze că nici un fel de majoritate să nu poată tiraniza minoritatea, ca în parlament să fie reprezentată întreaga diversitate de pătri sociale care se bucură de stimă și are responsabilitate față de țara în care s-au format – aceasta era sarcina păstrării fundamentelor țării. Din 1918 și Anglia a optat pentru votul universal.

Dostoievski considera votul universal și egal drept „*cea mai stupidă invenție a secolului al XIX-lea.*„ În orice caz, acest vot nu este o lege a lui Newton și de sensurile lui ne este permis a ne îndoii. „*Universal și egal*” – cînd individualitățile umane sînt inegale, cum inegale sînt și capacitățile ori contribuția lor la viața obștii, cînd există diferență de vîrstă, de experiență socială, de grad de înrădăcinare în locul respectiv, în țara respectivă?

„*Secret*” – de asemenea nu-i un atribut ornant, ci facilitează analfabetismul sufletesc sau răspunde, da, nevoilor fricii. Dar pe Pămînt și astăzi există locuri unde se votează deschis.

„*Direct*” (adică deputații de diferite trepte sînt aleși direct de la primele urne de vot) este cu precădere discutabil într-o țară atît de vastă cum este a noastră. Îi condamnă pe alegători din start la necunoașterea deputaților și atunci superioritate numerică obțin cei care au limba mai abilă sau un sprijin mai puternic din culise.

Toate particularitățile sistemului electoral și modalitățile de numărarea a voturilor au fost discutate în Rusia de către comisii și comitete de partid în primăvara și vara anului 1917, din care cauză a și pierdut vremea Adunarea Constituantă. Dar toate partidele democratice s-au pronunțat contra alegerilor 4x-3x sau chiar 2x trepte,

deoarece la asemenea alegeri se întinde un lanț de cunoștințe personale ale candidaților, reprezentanții aleși sînt legați mai strîns de locul lor de baștină, de „*clopotnița locală*” – iar acest lucru ar fi lipsit toate partidele de a-și propune candidații lor de la centru. Liderul cadețUor P. N. Miliukov a insistat asupra faptului că doar alegeri directe pe mari circumscripții „*asigură alegerea unui reprezentant inteligent și cu pregătire politică*„.

Fiecăruia după cum îi este necesar.

4. Moduri de votare

Scopul votului universal este acela de a pune în evidență Voința Poporului: acea voință autentică ce va guverna la modul optim pentru popor. Există o astfel de *Voință unică*; ce reprezintă ea nimeni nu știe. Semnificativ apare însă faptul că la sisteme diferite de numărare a voturilor voința aceasta apare în alt mod, uneori chiar la moduri contradictorii.

Pentru majoritatea cetățenilor noștri nu pare acum important felul cum este alcătuit sistemul de votare, deși tocmai el are o influență hotărîtoare. Rivalizează la ora actuală în lume cel puțin trei sisteme de numărare a voturilor: proporțional, majoritar și al majorității absolute.

Sistemul proporțional aproape că nu se desfășoară altfel decît pe baza listelor (se înțelege, pe partide): în fiecare circumscripție se votează pentru cîteva locuri de deputat consecutiv (asa este și mai comod pentru partide să facă propagandă și să controleze); fiecare partid își propune lista candidaților săi. Prin aceasta candidatul este privat de răspunderea față de alegători, nu are de dat seama decît în fața partidului; alegătorii, pe de altă parte, sînt lipsiți de posibilitatea de a alege singuri un reprezentant în care să aibă încredere, alegînd de fapt un partid. (Se detașează aici două subsisteme: „sistemul listelor închise” cînd alegătorul nu are posibilitatea de a schimba ordinea candidaților, așa cum a fost ea hotărîită de partide și o astfel de modalitate se aplică la o populație cu instrucție redusă; celălalt subsistem, al „listelor deschise” – cînd alegătorul poate să-și manifeste preferința pentru candidații înscriși pe o listă sau chiar să-și prezinte lista proprie, ceea ce, e drept, îngreunează tehnica numărării voturilor. Există și o a treia variantă, cînd circumscripția se împarte în două, cu un singur nume în ambele părți, dar oricum comisia pe circumscripție va face numărătoarea pe partide și conform unei proporții locurile sînt distribuite partidelor și nu persoanelor. În toate cazurile alegerea persoanelor revine în esență partidelor).

În 1917 toate partidele, de la cadeți pînă la bolșevici, au preferat tocmai această modalitate și în circumscripțiile cu mulți candidați. Lucru încurajat convingător și de cadetul influent I.V.Gesen: pentru partide este astfel mai comod să organizeze și să acționeze iar la „*sistemul alegerilor unipersonale rolul conducător adesea poate scăpa din mîinile partidului*„; modalitatea a fost agreată și de binecunoscutul V.I.Ulianov-Lenin: a numit-o „*una dintre cele mai înaintate modalități de votare*” cînd nu se aleg anumite persoane, ci reprezentanți ai partidului; se vede că nu degeaba i-a plăcut lui Lenin tocmai acest mod de votare.

Alegerile proporționale după liste întăresc peste măsură puterea instanțelor de partid care alcătuiesc listele și avantajează partidele mari și bine organizate; este foarte avantajos pentru partide să-și poată, implanta activiștii lor centrali în circumscripții îndepărtate, acolo unde respectivii nu locuiesc și în felul acesta să le asigure alegerea.

Asupra acestui punct, adică a nu se pretinde candidatului să trăiască în circumscripția sa – a insistat îndeosebi congresul cadeților din 1917; modalitatea „*dă posibilitatea comitetului central să centralizeze alegerile*”. Dar și celelalte partide au avut o poziție asemănătoare. Cu alte cuvinte este vorba de o democrație centralizată.

La un sistem proporțional, micile minorități de obicei nu au nici un fel de deputat în adunarea reprezentanților, se creează, multe fracțiuni parlamentare iar forțele se cheltuiesc în dispute sau acest lucru împinge partidele să se ocupe de îmbunătățirea poziției prin coaliții neprincipiale cu daune pentru programele lor – numai pentru a aduna voturi și a obține locuri în guvern. În lumea contemporană există exemple flagrante ale unor asemenea slăbiciuni statale și ale unor îndelungate crize guvernamentale.

La sistemul majoritar se manifestă deopotrivă compromisuri nefirești între partide, dar în forma unor blocuri anterioare alegerilor. În acest sistem, partidul (sau blocul) care dobîndește un avantaj cît de mic capătă un număr absolut de voturi, iar dacă rămîne în urmă cît de puțin pierde definitiv: chiar la 49% din voturi se poate să nu obțină nici un loc în parlament. Cînd și circumscripțiile se stabilesc inexact se poate întîmpla chiar ca sistemul majoritar să dea cîștig de cauză minorității. Așa s-a întîmplat, de ex., în Franța, în 1883, 1889, 1902: unii

deputați învingători în alegeri obțin mai puține voturi decât cei declarați nereușiți; în ultimele două cazuri n-au fost deloc reprezentați în camera deputaților 53% din alegători. În schimb, cu un asemenea sistem se creează un guvern stabil.

Sistemul de alegeri introdus acum la noi, de majoritate absolută (pentru care este posibil și un al doilea tur de scrutin) respinge de asemenea partidele mici, dar dă posibilitatea să se negocieze voturile, între primul și cel de al doilea tur de scrutin.

La acest sistem cu două partide, ca în SUA, candidații independenți nu constituie un factor de decizie, alegătorul dându-și votul unuia dintre cele două partide (ambele cu un aparat partinic puternic și cu susținători foarte bogați). La acest sistem nemulțumirea socială, nu dintr-odată, nu totdeauna, dar își găsește o ieșire, negativă însă: să fie schimbat cu orice preț respectivul partid de guvernământ, fără garanția că cel care-l înlocuiește va fi mai bun.

Dar, în general vorbind, orice votare, la orice sistem de numărare a voturilor, nu constituie o căutare a adevărului. Totul se reduce la cifre, la ideea aritmetică simplificată, la înghițirea minorității de către majoritate ori acest lucru constituie un instrument periculos: minoritatea nu este mai puțin importantă pentru societate decât majoritatea iar aceasta din urmă se poate înșela.

„Nu urma majoritatea în rău și nu hotărâ după cei mai mulți, renunțând la adevăr” (Facerea, 23,2).

Pe lângă aceasta, campaniile electorale cu cifre mari de voturi și cu alegători anonimi sînt atît de zgomotoase, țipătoare și adesea întovărășite de veritabile pasiuni pătinoare ale mijloacelor de informare în masă, încît creează o repulsie unei importante părți a populației. Televiziunea prezintă aspectul exterior al candidatului, ținuta, particularitățile de vorbire, nu și capacitățile lui de a deține un rol în stat. În orice campanie de acest gen are loc o vulgarizare a ideilor statale. Pentru puterea de a reuși în bine este nevoie de talent și creativitate – e oare ușor de ales asemenea candidați printr-un vot universal desfășurat pe spații enorme?

Prin el însuși un asemenea sistem obligă la o activitate mai presus de interesele politice, ba chiar dimpotrivă: cine pleacă de la principii morale poate să piardă foarte ușor.

A.Toqueville, studiind SUA în secolul al XIX-lea a ajuns la concluzia că democrația este un stat al mediocrității. (Deși împrejurările extraordinare prin care trece o țară pun în lumină și personalități puternice).

5. Reprezentanța poporului

Trecînd prin alegeri candidatul devine reprezentant al poporului. Democrația ateniană respingea orice „reprezentanță”, considerînd o un aspect al oligarhiei. Dar ea își putea permite acest lucru la dimensiunile reduse pe care le-a avut.

Dimpotrivă, Statele Generale franceze în 1789 abia constituite au introdus legea după care orice deputat este doar un membru al adunării colective care reprezintă voința poporului. Prin aceasta fiecare deputat era despărțit de alegătorii săi și de responsabilitatea personală față de aceștia.

Cele patru Dume de stat consecutive de la noi au exprimat prea puțin adîncurile spațiilor rusești, fiind exponente doar a cîtorva orașe în care majoritatea populației n-a pătruns în fond sensul acelor alegeri și nici a acelor partide. Și strălucitul deputat care a fost V.Maklakov a recunoscut că și „într-o democrație voința poporului este o ficțiune: în ea se iau hotărîri ale majorității parlamentare...”. Sînt de altfel imposibile niște decizii precise ale poporului în toate situațiile viitoare imprevizibile. Și nu există un impuls care să oblige pe aleșii actuali să se ridice mai presus de interesele lor electorale viitoare, mai presus de combinațiile partinice și să servească doar interesele patriei înțelese la modul fundamental, fie (chiar inevitabil) și în pofida intereselor proprii sau în dauna partidului său.

Se face ceea ce este superficial, pe placul alegătorilor, deși într-un sens mai adînc sau mai de perspectivă acțiunea respectivă ar fi spre răul acestora. Iar într-un stat atît de mare cum este al nostru posibilitatea de a-i verifica pe candidați este minimă și mult mai mare-i posibilitatea de a-i folosi în rău. Nu există un mecanism prin care să fie controlați, ci numai posibilitatea încercării de a-i recuza la alegerile următoare; altă influență asupra mersului guvernării unui stat majoritatea poporului nu are. (Și, în fond, nici la vreo altă reprezentanță cetățenească, comercială – deputații nu pot avea mai multe drepturi decât cei care le-au încredințat mandatul pe care-l pierd dacă-l îndeplinesc neonest).

Dar și așa stînd lucrurile, apare paradoxul: la un sistem cînd guvernul se formează pe baza majorității parlamentare, membrii acestei majorități încetează deja să mai fie reprezentanții independenți ai poporului, eventual să se opună guvernului – din toate puterile îl slujesc și-l sprijină pentru ca acesta să se mențină cu orice preț. Cu alte cuvinte, legislatorii se supun puterii executive.

(De altfel, principiul deplinei separări a puterilor legislative, executive și judecătorești este și el atacabil: nu ar însemna acest lucru o dezmembrare a unui organism statal viu? Aceste trei puteri despărțite au nevoie de un control comun, dacă nu formal, atunci unul etic etc).

Și încă: toate metodele de luptă preelectorală pretind anume calități de la un candidat, iar pentru a conduce statul cu totul alte însușiri, care nu au nimic de a face cu primele. Este rar cazul cînd cineva posedă ambele feluri de calități, cele din urmă l-ar deranja în competiția preelectorală.

Între altele, „*reprezentanța*” devine un fel de profesie a omului, pe toată viața aproape. Se alcătuieste o pătură de „*politicieni profesioniști*”, pentru care politica devine o meserie și o sursă de venituri. Aceștia fac slalomuri în sistemul combinațiilor parlamentare și nu mai poate fi vorba de „*voința poporului*”,...

În majoritatea parlamentelor frapează preponderența juriștilor și avocaților, „*Jurocrația*... (Cu atît mai mult, cu cît legile există într-o atare abundență și procedurile juridice sînt atît de complicate, încît omul de rînd devine incapabil să se apere în fața legii și la fiecare pas are nevoie de protecția costisitoare a unui avocat).

6. În ce se poate transforma

Desigur, sistemul democratic dă posibilitatea observării acerbe a acțiunilor funcționarilor. Deși, oricît ar fi de mirare, democrațiile contemporane s-au acoperit și ele cu bălăriile unei împovăraătoare birocrații.

Totuși: și în alegerile generale majoritatea este departe de a se exprima totdeauna pe sine. Elecțiunea propriu-zisă se exprimă uneori foarte palid. Într-o serie de țări apusene, mai mult de jumătate din alegători, ba chiar pînă la două treimi, în general nu se prezintă la urnele de vot, ceea ce face ca întreaga procedură să apară fără sens. Cifra alegătorilor este adesea atît de controversată, încît o minimă prioritate se obține numai prin adaosul provenit de la un partid mărunț și insignifiant, de parcă tocmai el ar hotărî destinul țării sau cursul ei de dezvoltare.

În principiu acest lucru a fost de mult prevăzut de S.L. Franck: „*și într-o democrație stăpînește minoritatea*... Iar V.V. Rozanov: „*Democrația este un mijloc prin care o minoritate bine organizată conduce majoritatea neorganizată*...”

Într-adevăr, o democrație elastică și bine exersată are puțința de a lipsi de forță protestele oamenilor simpli, de a le anihila ieșirea publică. Nedreptăți se fac și în democrație iar ticăloșii izbutesc și în democrație să se strecoare de la răspundere. Aceste mijloace se pulverizează în instituțiile birocrației democratice și devin de nedescoperit. Astăzi și din partea celei mai vechi democrații din lume, cum este cea elvețiană, se aud semnale de alarmă (Hans Staube): „*hotărîrile importante se iau în locuri anonime și necontrolabile, undeva în culise obscure, sub influența grupelor de presiune a lobby-știlor*...”

Și la o egalitate juridică generală ramîne de fapt o inegalitate între bogați și săraci, adică a celor mai puternici și a celor mai slabi. (Deși nivelul sărăciei, așa cum este înțeles el astăzi în Apus, e cu mult mai ridicat decît ne-am putea închipui).

Specialistul nostru în drept statal B.N. Cicerin a observat în secolul al XIX-lea că din aristocrația de toate felurile ramîne la suprafață și într-un regim democratic una singură: cea *financiară*. Cum am putea nega faptul că în democrație banii asigură puterea reală, că se produce o inevitabilă concentrare a puterii în mîinile oamenilor cu bani mulți?

În anii socialismului putred s-au adunat asemenea averi și în „*economia din umbră*”, înfrățite cu așii birocrației și chiar în anii de funcționare ai „*perestroicii*” s-au îmbogățit unii, folosind încîlceala unor legi neclare iar acum se înghesuie deschis la start – cu atît deci mai importantă devine interzicerea cu strictețe a oricărui fel de monopol pentru a nu le permite acestora accesul la putere.

De tristețe este și faptul că pseudo-elita intelectuală, născută din actuala competitivitate ia în deridere caracterul absolut al noțiunilor de Bine și Rău, își maschează indiferența față de ele prin „*pluralismul de idei*” și de fapte.

Democrația europeană s-a adăpat inițial la sentimentul responsabilității creștine, al autodisciplinei. Totuși, treptat, aceste fundamente se spulberă. Independența spirituală este oprimată, se supune dictaturii vulgarității, modei, intereselor de grup.

Intrăm în democrație, nu în cea mai sănătoasă fază a ei.

7. Partidele

S-a ajuns astăzi la situația că noi nu mai concepem viața politică fără partide, așa cum pe cea personală n-o cunoaștem fără familie.

Troțki, o lună înainte de răsturnarea din octombrie a declarat: „*Ce este partidul? O grupare de oameni care obțin puterea pentru a avea posibilitatea de a-și îndeplini propriul program. Partidul care nu vrea puterea este nedemn de a se numi partid.*”

Desigur, partidul bolșevic este o mostră unicat. Totuși fenomenul însuși al partidului este foarte vechi și de mult înțeles, încât Titus Livius încă scria: „*Lupta dintre partide este fi va fi totdeauna pentru un popor o nenorocire mai mare decât războiul, foametea și molimele sau decât altă minie a zeilor.*”

„*Partid*” înseamnă parte. A ne împărți în partide înseamnă a ne diviza în părți. Partidul ca parte a poporului – cui i se opune? Evident – restului poporului care nu l-a urmat. Fiecare partid se străduiește înainte de toate nu în favoarea întregii națiuni, ci pentru sine și ai săi. Interesul național este eclipsat de interesele partinice: în primul rînd contează ce are nevoie partidul pentru viitoarea realegere; dacă a rezultat ceva folositor pentru stat și popor din partea partidului adversar – atunci se convine ca acesta să nu fie susținut. Interesele partidelor, însăși existența lor – nu sînt identice cu interesele alegătorilor.

S. Krzyzanowski socotea că viciile și chiar falimentul parlamentarismului se datorează tocmai partidelor care neagă unitatea națiunii și însăși noțiunea de patrie. Lupta interpartinică înlocuiește căutarea adevărului – ea se lasă condusă de prestigiul partidului și de scopul smulgerii unor bucăți de putere executivă. Vîrfurile partidelor politice se transformă inevitabil într-o oligarhie. Și față de cine dau socoteală partidele în afară de propriile lor comitete? O instanță de acest gen nu este prevăzută de nici o constituție.

Rivalitatea partidelor denaturează voința poporului. Principiul partinității oprimă deja personalitatea și rolul ei, orice partid fiind o simplificare și o vulgarizare a personalității. Omul are vederi, concepții, partidul are o ideologie.

Ce se poate dori în această privință viitoarei Uniuni rusești?

Nici un fel de rezolvare fundamentală a destinelor statale nu se află pe calea partinică și nu poate fi cedată partidelor. La o proliferare a partidelor, provincia noastră va fi anihilată iar satul nostru total buimăcit. Să nu se dea posibilitatea „*politicienilor profesioniști*” să se erijeze în reprezentanții națiunii. Pentru toate cunoștințele profesionale există un aparat de funcționari de stat.

Orice fel de partide, ca și orice fel de asociații și uniuni au existență liberă, dar ele trebuie să fie deschise, înregistrate cu programele lor. (Orice uniuni secrete, dimpotrivă, sînt urmărite penal ca un complot împotriva societății). Dar este interzisă intervenția partidelor în procesul de producție, de administrație, de învățămînt: toate acestea sînt în afara politicii.

În orice fel de alegeri statale, partidele, ca și diversele grupări independente au dreptul să-și prezinte candidații, să facă propagandă pentru ei, dar – fără alcătuirea unor liste de partid – balotajul nu va fi al partidelor, ci al persoanelor particulare. Totuși, candidatul ales trebuie să iasă, pe toată perioada electivă, din partidul din care face parte și să acționeze pe seama răspunderii personale față de masa alegătorilor. Puterea înseamnă o slujire sacră și nu poate fi obiect al concurenței dintre partide.

Drept urmare: la toate treptele reprezentării poporului, de jos în sus este interzisă formarea de grupări de partid. Iar noțiunea de „*partid conducător*” va înceta de la sine să mai existe.

8. Democrația spațiilor mici

Din observațiile critice făcute mai sus cu privire la democrația contemporană nu decurge nicidecum că viitoarei Uniuni rusești nu-i este necesară democrația. Îi este foarte necesară. Dar prin deplina lipsă de pregătire a poporului nostru pentru o complicată viață democratică – ea trebuie să se constituie de jos, treptat cu răbdare și soliditate, nu să se proclame pur și simplu cu emfază și grabă mare de sus, dintr-o dată în lung și-n lat.

Toate neajunsurile arătate nu se referă aproape deloc la democrația spațiilor mici: a unor orașe mici, comune, sate, în cuprinsul județelor sau raioanelor. Numai într-o asemenea cuprindere oamenii vor putea să-și desemneze fără greș candidații, bine cunoscuți de ei și prin capacitățile practice și după calitățile sufletești. În spațiile mici nu se susțin reputații false, aici nu ajută elocvența înșelătoare, nici recomandările partidelor.

Acesta – tocmai acesta este spațiul în care poate începe să crească, să se întărească și să capete conștiință de sine noua democrație rusă. Și acest lucru înseamnă cea mai adevărată și mai viabilă democrație a noastră, deoarece ea se instaurează în localitatea noastră: atmosfera ei nu e otrăvită, la fel apa, casele, locuințele, spitalele, creșele, școlile, magazinele, aprovizionarea locală; va contribui cu vioiciune la creșterea inițiativei economice neîmpilate.

Fără o autoconducere locală bine organizată nu poate exista o viață în care binele să fie durabil, însăși noțiunea de „*libertate civică*” își pierde orice sens.

Democrația spațiilor mici este puternică prin faptul că este nemijlocită. Democrația este cu adevărat efectivă acolo unde se constituie adunările poporului, nu adunările reprezentative. Se făceau încă la Atena și chiar mai înainte. Astfel de adunări acționează astăzi cu toată fermitatea în Statele Unite și asanează viața locală. Am urmărit asemenea fenomene și în Elveția, în cantonul Appenzel. Am mai scris despre aceste lucruri, dar nu ezeit să repet succint. În piața orașului se adună, umăr lângă umăr, toți cetățenii cu drept de vot (în stare să poarte armă, cum spunea și Aristotel). Votarea este deschisă, prin ridicarea mâinilor. Conducătorul guvernării cantonale a fost ales cu tragere de inimă, chiar cu afecțiune – dar dintre proiectele de lege propuse de el s-a votat imediat împotriva a trei dintre ele: avem încredere în tine! Condu-ne, dar fără chestiile astea!

Iar landmanul Raymond Broger a spus în discursul său programatic: iată, de mai bine de cinci sute de ani obștea noastră nu-și schimbă în mod esențial formele prin care se autoconduce. Sîntem convinși că libertatea este legată de obligațiile noastre și de autolimitarea noastră. Nu poate exista libertate, nici a persoanei nici a statului fără disciplină și onestitate. Poporul este judecătorul tuturor problemelor importante, dar el nu poate participa zilnic la conducerea statului. Și de aceea în conducere este nevoie de amestecul elementelor aristocratice, chiar monarhice (același lucru îl afirma și Aristotel). Guvernul, a continuat Broger nu trebuie să se grăbească și să dea curs opiniilor ezitante, schimbătoare ale poporului, numai pentru a fi reales, nu trebuie să pronunțe discursuri provocatoare, ci să meargă împotriva curentului. Sarcina guvernului: să acționeze așa cum ar face-o majoritatea înțeleaptă a poporului, dacă ar cunoaște totul detaliat, ori acest lucru devine tot mai puțin posibil la creșterea suprasarcinilor statale. Tocmai sistemul democratic pretinde o mîină puternică, care să poată îndrepta timona statului într-o direcție clară.

Democrația spațiilor mici a existat de veacuri și în Rusia. Aceasta a fost prin toate veacurile pacea rusească a statelor iar în alte timpuri – adunările obștei orășenești, ale obștei căzăcești. De la sfîrșitul secolului trecut a apărut și a parcurs un drum apreciabil încă o formă – zemstva, din păcate numai în provincie, fără rădăcini în administrația comunelor. Răsturnarea din octombrie a frînat cu silnicie zemstvele, înlocuindu-le cu sovietele, strivite de la bun început de comitetele de partid. Prin toată istoria lor, începînd cu 1918, sovietele au fost compromise: ele n-au constituit niciodată o autoconducere reală la nici un nivel. Schimbările electorale timide introduse astăzi nu pot nici ele să salveze această formă: ea nu asigură interesele locale cu influență asupra întregii structuri de jos în sus. Presupun că „*sovietele deputaților*” trebuie înlocuite, pas cu pas, de jos în sus, cu un sistem de zemstve.

Ocupîndu-mă într-o vreme de istoria statului prerevoluționar rus, folosesc aici experiența celor mai buni practicieni și a minții lor, îmbinînd-o cu prelucrările mele. Desigur, experiența aceasta nu poate fi pur și simplu transferată în țara deșirată de astăzi, unde s-au pervertit înseși fundamentele vieții, dar fără această experiență e greu de crezut că ridicarea noastră se va face pe căi sănătoase.

Am folosit aici o serie de noțiuni prerevoluționare rusești, chiar și expresiile respective, pentru a nu construi o a treia serie de termeni. Unii dintre ei vor fi transformați de viață, alții se vor încetățeni.

9. Zemstva

Vom deosebi patru stadii ale zemstvei:

- zemstva locală (oraș, raion, sat, cătun);
- zemstva județeană (actualele raioane, marile orașe);
- zemstva regională (ținuturi, republici autonome);
- zemstva întregii Rusii (unională).

Noi sîntem total dezvățați de adevărata autoconducere și trebuie să învățăm treptat această mișcare, începînd de la treptele inferioare. De năravurile politicianilor să ne apere Cel de Sus – dar a avea anumite obișnuințe politice pentru mulți cetățeni este ceva foarte folositor.

Votarea poate să aibă loc numai pentru anumite persoane, în cadrul zemstvei locale, acestea sunt de obicei bine cunoscute de alegători. Campaniile de alegeri trebuie să fie modeste și scurte: informațiile cele mai operative despre programul personal al acestora, date biografice și convingeri; la o astfel de procedură nu trebuie să se cheltuiască nici un fel de fonduri ale statului iar dintre fondurile locale – doar atît cît apreciază conducerea locală. La fel, toate amănunțele procedurale trebuie hotărîte la fața locului, putîndu-se, de la caz la caz, deosebi foarte mult.

Obligatorii în general trebuie să fie criteriile:

1. Cenzura vîrstei. Ce vîrstă trebuie să atingă candidatul pentru a fi admis la decizii privind destinul poporului? În vremurile noastre tineretul nostru imatur nu capătă o educație solidă nici în familie, nici în școală, are o instrucție superficială și este adesea influențabil, cedînd la cele mai iresponsabile influențe. N-ar trebui deci ridicată limita de vîrstă la 20 de ani? (După aprecierea locală sau a regiunilor pe naționalități această limită poate fi diferită). Iar pentru a candida – doar de la 30 de ani? De la 28?
2. Cenzura domiciliului stabil. Și alegătorii și cu atît mai mult candidații trebuie să aibă rădăcini în localitatea dată, să fie strîns legați de interesele ei, să le înțeleagă bine; cei care au sosit de curînd sau întîmplător nu pot să-și asume responsabilitatea judecăților despre acel loc. Pentru alegători, domiciliul stabil nu trebuie să aibă o durată mai mică decît trei ani, fără întreruperi esențiale. (Fiecare localitate poate stabili și durate mai mari). Pentru cei ce candidează – durata să nu fie mai mică de cinci ani (sau, să admitem, ultimii trei ani fără întreruperi, plus o perioadă anterioară de cinci ani trăită în acel loc).

În zemstva locală se alege un număr de legiuitori. Ei confirmă persoanele administrative care în activitatea lor au răspunderi directe față de puterea legiuitoare. În cătune sau sate mici poate fi un singur om. La nivel de județ trebuie să fie conducerea aceluia județ care recomandă din cadrul ei și alege dintre specialiști adunarea județeană de zemstva. Noii aleși preiau puterea de la sovietele de deputați locale și raionale iar aceștia sînt declarați retrași. Alegerile în zemstvele locale trebuie să fie numai directe, alegerile în zemstvele județene – vor depinde de dimensiunile județului, respectiv și de buna cunoaștere a candidaților.

La un teritoriu întins și cu o mare densitate de populație cel mai sigur e să se organizeze alegeri în două etape: zemstvele locale vor înlocui imediat sovietele locale, lucrînd jumătate din perioadă, apoi, ajungînd oamenii să se cunoască între ei, vor stabili din rîndurile lor o anume proporție care să facă parte din adunarea județeană a zemstvei pînă la sfîrșitul perioadei, cînd se vor desfășura următoarele alegeri. (Pentru aceste jumătăți de legislatură se prelungește existența fostelor soviete raionale și a comitetelor executive raionale).

Pentru prima perioadă (2 ani?) să nu se aleagă organe superioare zemstvei județene. Cu nepriceperea noastră în ale politicii – zemstva locală și județeană pe parcursul exercițiului conducerii pot deveni adevărate școli practice iar în ele vor apare și se vor forma activiști capabili și de anverguri mai mari. Convinge în acest sens exemplul comitetului de grevă recent al „*uniunii muncitorilor*” care au demonstrat o aleasă conștiință și un redutabil spirit de organizare.

10. Treptele transmiterii puterii

La spațiul geografic vast și în condițiile de existență ale țării noastre, alegerile generale directe ale legislatorilor în parlamentul central nu pot da rezultate bune. Doar alegeri desfășurate în două sau trei trepte pot pune în evidență candidații deja verificați și deja legați de locurile respective. Acestea nu vor fi alegeri ale unor necunoscuți sau ale unor figuranți în campaniile de alegeri, ci alegeri desfășurate în condiția cunoașterii de ani îndelungați și a încrederii.

La sfîrșitul primei perioade (sau a celei de a doua?) a legislaturii se fac alegeri de gradul trei: comitetul regional al zemstvei. Alegerile acestea sînt organizate de adunările județene de zemstvă (și de adunarea orașului – capitală de județ): din mediul lor bine cunoscut se recomandă o fracțiune proporțională stabilită pentru a

funcționa întreaga perioadă următoare, după aceasta, adunările se supun la rîndul lor alegerilor respective.

O zemstvă a regiunii sau ținutului astfel alcătuită înlocuiește imediat sovietul regional, formînd o conducere regională de zemstvă pentru activitățile executive, ea însăși pe întreaga durată a legislaturii stabilite electoral se adună doar în sesiuni ordinare, membrii adunării trăind în perioadele dintre sesiuni în județele și localitățile lor. (Cînd întregul sistem va începe să lucreze permanent, însăși durata perioadei legislative poate fi prelungită).

Astăzi ar trebui să ținem cont de povăța unui activist de frunte al mișcării zemstvelor, D.N.Șipov: pentru a repara posibilele erori strecurate la alegeri, fiecare adunare are dreptul, nu prin vot, ci prin consens unanim să coopereze în componența ei, cam o cincime din numărul membrilor, oameni cunoscuți și utili din partea locului. În condițiile previzibile, acest lucru poate deschide calea și pentru unii activiști ai sovietelor raionale și regionale, pe urmă și ai Sovietului Suprem de a fi primiți fără zguduiri prea mari în componența noii puteri.

Cu cît mai autoritară va fi zemstvă regiunii respective, cu atît va fi mai puternică, în mod corespunzător independența și autoprotecția republicii și regiunilor autonome.

Nu mă apuc acum să prevăd rolul și locul Sovietelor Supreme actuale ale Federației ruse, Ucrainei și Bielorusiei – este firesc să se presupună că la sfîrșitul următoarei legislaturi adunările de zemstvă pe regiuni să propună din interiorul lor delegați pentru Camera Uniunii (care să înlocuiască Sovietul Suprem al deputaților) iar ele însele să fie realese după același principiu de adunările județene.

Sistemul actual al camerelor cu puteri egale ale Sovietului Uniunii și Sovietului Naționalităților nu este nicidecum greșit conceput, dacă ar fi alcătuit fără zgomotoasa paradă actuală și fără incorectitudini și ticăloșii. Camera Naționalităților ar putea rămîne ca Adunare a tuturor zemstvelor, în general fără schimbări – doar cu acel spațiu de acțiune, pentru fiecare națiune pentru ca ea însăși să hotărască ocuparea locurilor prin modalitatea pe care o dorește: prin alegeri generale sau mandate încredințate după merite, pe un termen anume.

Sovietul unional existent astăzi s-a alcătuit după principii confuze și amestecate: parțial prin votări teritoriale, parțial prin delegații primite de la P.C.U.S. prin organizațiile sale. Acest lucru este de neacceptat chiar și pentru o perioadă de tranziție (4 ori 6 ani?) și trebuie să ne îndreptat în vreun fel. În afară de aceasta, sistemul este greoi și împovărat și de Congresul deputaților, din care cauză activitatea legislativă se dublează și se complică.

Construirea cu succes a sistemului zemstvelor, pînă la Adunarea generală a zemstvelor cere activitate și dobîndire de experiență în cadrul adunărilor județene și regionale sau teritoriale pentru ca membrii acestora cunoscîndu-se bine între ei să poată recomanda delegați pentru forul suprem al zemstvelor (sau membri permanenți pe toată durata legislaturii ori să cedeze locurile unui alt schimb pe o perioadă de timp) pentru care experiența regională să se îmbine cu cea la nivelul întregii țări și să fie totdeauna reprezentată la modul cel mai serios. Parlamentul nu poate fi unul abstract „centralizat”) el trebuie să se alcătuiască din reprezentanți concreți și de autoritate ai regionalelor, pe deasupra și cu condiția obligatorie ca acești reprezentanți o bună parte anului să trăiască în locurile lor de baștină, altminteri pierzînd dreptul de a reprezenta acel ținut. (Așa se procedează și în Statele Unite.)

11. Sistemul de conducere compus

Se are în vedere o îmbinare rațională a activității birocrăției centralizate și a forțelor obștești.

O astfel de îmbinare a existat în anumite perioade și în statul moscovit rus: autoconducerea locală dirija nu numai treburile locale, ci și o parte din cele generale alertatului, sub supravegherea puterii centrale.

În 1899, S.I.Witte printr-un silogism, precum că autocrația ar fi incompatibilă cu conducerea locală lărgită, l-a convins pe Nikolai al II-lea să renunțe la lărgirea drepturilor zemstvelor (Curînd după această decizie L.Tmomirov, membru al organizației Narodnaia Volea, devenit monarhist, a respins această teorie, dar nu a fost ascultat).

Birocrația centralizată se străduiește la modul inert să limiteze autoconducerea obștească. Dar această limitare îi este necesară doar birocrăției, nicidecum poporului sau guvernului. În timpuri normale puterile locale manifestă sete de acțiune și acestei tendințe trebuie să i se deschidă căile cele mai largi. După cum a formulat Tihomirov: peste tot unde forțele obștii sînt în stare să susțină singure normele cetățenești obligatorii, acțiunea instituțiilor guvernamentale este inutilă și chiar dăunătoare, întrucît slăbește inutil capacitatea națiunii de a fi

de-sine-stătătoare. Pretutindeni unde s-a permis acțiunea directă a forțelor populare – sub forma autoconducerii locale sau a activității unor asociații obștești ori a unor uniuni – calea trebuie să le fie deschisă și nemijlocită.

Pe lângă aceasta, presiunea obștească este de neînlocuit în ceea ce privește controlul ce trebuie executat asupra sistemului birocratic al statului, obligînd pe fiecare funcționar să presteze servicii oneste și pricepute.

Un astfel de sistem combinat, activitatea corelată a administrației guvernamentale și a administrației autoconducerii locale a fost numit de A. Șipov orînduirea statală a zemstvelor. Dar acest fel deosebit de corelație se formează în perioada de trecere actuală care poate să nu fie prea scurtă. Pînă ce forțele obștești vor crește treptat de jos, vor acumula experiență în conducerea statului, își vor forma cadrele – birocrăția existentă, obișnuită cu puteri nelimitate și necontrolabile, se vor opune și nu va ceda cu nici un preț privilegiile. Totuși, de neînălăturat este și îngrădirea acesteia de apariția unei economii de-sine-stătătoare. În afară de aceasta, în sovietele actuale de tranziție se manifestă deja forțe constructive ce vor ajuta la lărgirea caracterului obștesc de-sine-stătător.

12. Presupuneri privind puterea centrală

Puterea prezidențială nu este astăzi inutilă, avînd în vedere întinderea țării noastre și multitudinea problematicii ei. Dar toate drepturile Președintelui, precum și toate situațiile conflictuale posibile trebuie riguros prevăzute prin lege și mai ales prin ordinea alegerilor prezidențiale. Aceasta va căpăta autoritatea necesară abia după alegerile generale (o legislatură de 5 sau de 7 ani?). Pentru astfel de alegeri nu trebuie totuși cheltuite energiile poporului în campaniile electorale furibunde și pătimase care țin săptămîni în șir sau chiar luni și în care scopul principal este defăimarea adversarului. Este suficient ca Adunarea generală a zemstvelor să propună cîțiva candidați dintre cetățenii născuți în stat și care au trăit aici în ultimii 7-10 ani. Ca rezultat al discuțiilor lor, Adunarea generală a zemstvelor oferă tuturor candidaților, simultan la diverse nivele o recomandare publică și un rezumat al opozițiilor exprimate. După aceea, votarea generală (cu un tur sau două de scrutin, prin metoda majorității absolute) ar putea avea loc fără campanii încordate și cheltuială de energie, (este rațional, firește, ca după modelul american să se vadă și funcția de vice-președinte: candidatura sa o stabilește candidatul la președinție și ei sînt aleși împreună).

Dacă în decursul legislaturii sale, Adunarea generală a zemstvelor consideră în proporție de 3/4 pe fiecare cameră că președintele își îndeplinește nesatisfăcător obligațiile, ea trebuie să-și facă public cunoscute aprecierile argumentate și ele sînt supuse votului poporului, ca și posibili noi candidați. Dimpotrivă, dacă după epuizarea legislaturii, Adunarea generală a zemstvelor, cu majoritatea de 2/3 pe fiecare cameră continuă să susțină Președintele respectiv nu există cauze evidente ca să nu fie păstrat pentru următoarea legislatură, fără noi alegeri. Dacă Președintele decedează în a doua jumătate a legislaturii sale, vicepreședintele îi ocupă locul pînă la sfîrșitul legislaturii, dacă decesul are loc în prima jumătate – se organizează din nou alegeri generale.

Președintele țării stabilește Consiliul de miniștri la competența sa, de preferat – dintre specialiști acceptați pe baza unor concursuri și în calitate de funcționari de stat; nu este de dorit ca aceștia să facă parte din camerele legislative. Miniștrii răspund atît în fața Președintelui, cît și față de ambele camere, dar ei nu pot fi schimbați. De dorit este să nu se ignore programul elaborat de Stolîpin înainte de a muri: o Academie de doi-trei ani pentru studierea funcțiilor superioare de stat pentru oamenii cei mai capabili, absolvenți cu brio ai unor institute de învățămînt superior, cu recomandări obștești sau personale motivate deschis. (Dintre ministere, Stolîpin a detașat ministerul autoconducerii locale, pentru a-i veni în ajutor.)

Conform definiției juristului nostru V.V.Leontovici: „*guvernul se deosebește de administrație (birocrăție) prin faptul că decide noile sarcini, pe cînd administrația le decide pe cele deja stabilite. În mod corespunzător, nivelul de calificare al miniștrilor trebuie să fie înalt; dacă guvernul cedează birocratizării, își pierde capacitatea de a conduce țara. Dar întreaga muncă în aparatul administrativ nu trebuie să fie nicidecum o recompensă sau un privilegiu, să nu confere în nici un caz superioritate personală.*” „*Roditor este numai un guvern care nu-și asumă nimic în afară de obligații*” – scria M.N.Katkov. Iar după tot ce am trăit noi, orice putere ca noțiune are datorii de neplătit față de popor. Ca să izbutim să reparăm acum tot ce s-a dărîmat – instituțiile guvernamentale trebuie să depună mari eforturi și este posibil ca însăși ziua de muncă să le fie prelungită.

Noi nu putem copia Elveția aproape în nimic; nu numai din cauza dimensiunilor ei, dar și pentru că statul elvețian s-a creat ca o uniune de cantoane libere. Dar neîndoielnic putem prelua de la această țară următoarele: la un anumit număr de semnături (de ordinul miilor) se introduce un proiect de lege pe care Camerele sînt obligate să-l examineze; la un alt număr mai mare (la noi ar intra în joc milioane) – devine obligatoriu plebiscitul în problema dată. Această inițiativă legislativă a maselor conferă elasticitate vieții statale.

În afară de asemenea plebiscite și de rare alegeri ale președinției, nici un fel de alte alegeri nu ar mai fi necesare.

13. Structura consultativă

Adaug acest capitol – în nici un caz el nu vizează momentul actual – pentru că mi se pare important pentru viitorul, îndepărtat al statului nostru.

Rememorîndu-și bogata experiență în Dumele de Stat, V.Maklakov a subliniat: cele mai sigure succese ale democrației se obțin nu prin prevalența majorității asupra minorității, ci prin acordul care se stabilește între ele. Pentru o țară lipsită de experiență politică el a propus chiar să se înființeze o a treia cameră în Parlament, „formată din minoritatea cu cultură și experiență”, crearea unei asemenea bariere ar împiedica revărsarea democrației, ceea ce pentru ea este mai puțin primejdios decît o putere neîngrădită a majorității.

Făcînd un pas mai departe în continuarea acestei idei: evident, trebuie căutată o formă mai înaltă a luării de decizii statale, decît simpla votare mecanică. A pune totul pe seama votului majoritar înseamnă a-i stabili un soi de dictatură asupra minorității și asupra părerilor deosebite, tocmai cele mai prețioase atunci cînd se caută căi de dezvoltare.

Un nivel înalt al activității tuturor formelor de putere statale nu se poate atinge fără a se stabili un control etic asupra acestor puteri. Controlul ar putea fi realizat de o instanță morală supremă investită cu un vot consultativ – un fel de structură în care aproape niciodată nu se apelează la votare, dar se argumentează solid opiniile pro și contra și acest lucru semnifică cele mai autoritare voci care pot răsuna într-un stat.

În istoria noastră există o situație asemănătoare: Soborul zemstvelor din Statul moscovit. Cum scria D.Sipov, atunci cînd se întruneau Soboarele zemstvelor, nu avea loc o înfruntare între Sobor și Stat și nu se cunoaște vreun caz cînd împăratul să fi acționat împotriva și-păreri Soborului; depărțindu-se de Sobor, și-ar fi subminat autoritatea. Soborul este un sistem al încrederii; el presupune că unitatea morală este posibil să fie atinsă.

Unui asemenea proiect i-ar putea corespunde la modul ideal o Dumă (a Soborului? a Statului?), o adunare a conștiinței poporului alcătuită din oameni cu autoritate, care au dat dovadă de o înaltă moralitate și înțelepciune, adunînd o bogată experiență de viață. Dar nu se întrevede nici o metodă indubitabilă de selectare a unor oameni de acest fel.

Ar putea să o înlocuiască o Dumă creată din reprezentanți ai diferitelor pături sociale și profesioni, s-ar putea spune, pe caste (După Dicționarul lui Dai, primul sens al cuvîntului: oameni de aceeași ocupație și cu aceleași drepturi; al doilea sens: stare materială, detașament, castă).

Acestea sînt două principii de colaborare reciprocă, cele mai firești dintre toate posibile de acțiune reciprocă interumană; după teritoriul comun pe care trăiesc și după felul ocupațiilor lor, după direcția activității lor. Avem fiecare munca noastră, specialitatea noastră și datorită lor ocupăm un loc folositor în structura societății. O egalizare deplină a opiniilor oamenilor duce la o entropie condamnată la moarte. Societatea este vie tocmai datorită diferențierii sale. Statul este purtat pe umerii acelor oameni care gîndesc, muncesc și creează tot prin ce trăiește o țară. Cu cît o națiune este mai bine organizată pe grupuri sociale, cu atît mai evident apar forțele ei creatoare (L.Tihomirov).

În societatea noastră, din nou eliberată, se vor alcătui neîndoielnic și se vor consolida cu timpul păturile ei vitale – nu în sensul unor caste private, ci al profesiunilor și domeniilor de aplicare a muncii. Prea mult timp au condus la noi cei care nu se pricepeau și nu înțelegeau nimic din nici o activitate. În sfîrșit orice activitate va fi condusă de cei pricepuți. Iar în orice chestiuni sfatul cel mai bun îl pot da reprezentanții profesiei respective. (Păturile sociale bazate pe conlucrarea spirituală și practică a oamenilor de aceeași profesie nu trebuie confundate cu sindicatele profesionale. Aparții în mod firesc unei caste de acest fel, fie și numai după genul muncii tale. Sindicatul profesional este organizație care luptă pentru salariu sau înlesniri materiale, în care nu intră oricine și nici nu este primit oricine).

Ca o completare a reprezentanței de zemstvă teritorială ar putea apare și acționa o reprezentanță de castă. (Și o parte din energia irosită neproductiv în partide se va dirija spre o activitate constructivă pe caste).

Procedura alegerii (sau a numărării) deputaților pentru Duma Sobornicească și-ar putea-o defini fiecare castă în parte. Ele recomandă (din castele superioare și câte doi) reprezentanți, nu deputați politici și nu pentru apărarea unor interese politice, ci pe cei mai experimentați și mai merituoși, cărora la încredințează considerațiile lor generale privind specificul activității castei date.

Pentru a fi mai comodă concentrarea activității, numărul membrilor unei astfel de Dume nu trebuie să depășească 200-250 de persoane. (Castele pot fi mai multe, dar se poate desemna un singur reprezentant pe grupe de profesii înrudite).

O opinie impusă fără să se apeleze la votare nu este nicidecum un lucru nou. De pildă, printre muntenii din Caucaz s-a menținut îndelung obiceiul de a-i „*întreba pe înțelepți*„.

Orice părere, judecată sau nedumerire, motivate cu seriozitate și adresate de mai mult de jumătate din Dumă Președintelui țării, Consiliului de Miniștri, oricăreia dintre cele două camere sau puterii judecătorești – se dau publicității. Iar instanța vizată sau acceptă opinia respectivă, sau publică în timp de două săptămâni o argumentare care respinge întâmpinarea. (În cazuri excepționale de secret militar schimbul de opinii nu are loc public, dar membrii Dumei au dreptul și în acest caz să primească orice informație necesară cu privire la activitatea prezidențială, guvernamentală, legislativă sau judecătorească).

Tot astfel, mai mult de jumătate din Dumă poate propune un candidat la președenție.

Dacă judecata Dumei Sobornicești este acceptată fără împotrivire, ea poate pune sub interdicție orice lege, orice acțiune a oricărei instituții – și acea lege sau acea acțiune trebuie dezavuată. Tot astfel se poate opune prin veto și oricărei candidaturi la președenție.

Adăugarea unei Dume Sobornicești consultative și de înaltă pregătire pune o marcă intelectuală și morală pe toate aspectele puterii. Iar posibilitățile de a ameliora societatea doar prin mijloace politice scad.

„Scopul traiului în comun este acela de a stabili între oameni o ordine morală” (M.M.Speranski). „Libertatea și legislația pentru a fi trainice trebuie să se sprijine pe conștiința interioară a poporului” (A.K.Tolstoi).

„Cetatea politică este solidă doar atunci când se menține prin forță morală” (V.O.Kliucevski).

Dreptul înseamnă un minim de cerințe morale față de om, mai prejos de care omul devine primejdios pentru societate.

„În multe cazuri ceea ce apare ca drept poate fi interzis de morală, care adresează omului învățături superioare mult mai severe” (P.I.Novgorodțev).

Principiul moral trebuie să stea mai presus de cel juridic.

Dreptatea corespunde mai întâi cu dreptul moral și abia după aceea cu cel juridic.

14. Să căutăm

În această concisă lucrare nu am avut posibilitatea să vorbesc de armată, miliție, sistem judiciar, despre multitudinea de probleme ale legislației, economiei sau ale sindicatelor. Sarcina asumată a fost doar aceea de a propune câteva opinii care nu pretind a fi definitive, ci doar premise pentru o discuție. O construcție inteligentă și dreaptă a vieții statale este o sarcină foarte grea și un țel care poate fi atins doar treptat, printr-o serie de apropieri și tatonări. Acest țel nu s-a epuizat nici pentru țările apusene care sînt astăzi înfloritoare, și ele trebuie privite nu cu ochi entuziasmați, ci larg deschiși și lucizi – dar este cu atît mai dureros pentru noi, care începem de la o cădere catastrofală a țării și de la dezvățarea oamenilor în toate.

Este peste puteri să fie construită o perspectivă cu o oarecare suplețe pentru viitor; ea ar conține mai multe erori decît adevăruri și este foarte greu să prinzi mersul real al evenimentelor. Pe de altă parte, nu se poate să nu încercăm deloc. La baza acestei lucrări pe care o propunem se află gîndirea multor oameni de vază ruși din toate timpurile – și eu sper ca îmbinarea acestor idei să poată sluji spre creșterea viitoarelor vlăstare.

Iulie 1990

Onorariul pentru această publicație („Literatumaia gazeta” 18.09.90., nr.38 (5312)), Aleksandr Isaevici Soljenițin îl cedează în folosul victimelor Cernobilului.

➤ Alătură-te!